

Ekonomia Sozial eta Solidarioan Masterra
Master Amaierako Lana 2024/2025 ikasturtea

Berkomunalizazio Prozesua

Hego Euskal Herrian:

Esperientzia Komun Berrien Taxonomia

Egilea: Unax Unzueta Madariaga
Tutorea: Juan Carlos Pérez de Mendiguren Castresana

Aurkibidea

1. Kapitulua: Ikerketara sarrera, helburuak eta metodologia	4
1.1. Ikerketara sarrera	4
1.2. Ikerketaren helburuak	5
1.3. Ikerketaren egitura	7
1.4. Ikerketaren metodologia	8
2. Kapitulua: Marko teorikoa. Komunen inguruko paradigmak	11
2.1. Komun tradizionalen funtzio soziala eta ezaugarriak	11
2.2. Kapitalismoaren iritsiera komunen gainbehera	13
2.2.1. Lehenengo etapa: paramilitarismoa	14
2.2.2. Bigarren etapa: Industria Iraultza eta energia iturri berriak	15
2.2.3. Pribatizazioaren defentsa eta komunen krisia	16
2.3. Komunen defentsan edo aldeko diren paradigmak	17
2.3.1. Instituzionalismo berria edo erdibiko bidea	17
2.3.2. Komunalismoa, estatutik eta merkatutik at	19
2.3.3. Ekosozialismoa dekrezentista da	22
2.3.4. Ekonomia Sozial eta Solidarioa eta komunentzako ekonomiak	24
2.3.4.1. Komunentzako Ekonomia Sozial eta Solidarioak	26
2.4. Komunaren definiziora hurbiltzeko modelo teorikoa	28
2.4.1. Paradigma arteko azterketa	28
2.4.2. Komunen definizio operatiboa	33
3. Kapitulua: Komunen Taxonomiaren garapena	35
3.1. Energia sektorea	37
3.1.1. Testuingurua	37
3.1.2. Komunak eta energia sektorea	37
3.1.3. Berkomunalizazio ereduak	38
3.1.3.1. Tokiko Energia Komunitatea, Edinor	39
3.1.3.2. EKIOLA, KREAN eta Energiaren Euskal Erakundea	40
3.1.3.3. Energia Berriztagarrien Komunitateak, Goiener Taldea	42
3.1.3.4. Komunitatea Eraldatzeko Bulegoak, Nafarroako Gobernua eta Gasteizko Udala	44
3.2. Etxebizitza sektorea	47
3.2.1. Testuingurua	47
3.2.2. Komunak eta etxebizitza sektorea	47
3.2.3. Berkomunalizazio ereduak	48
3.2.3.1. KOOBIZITZA, Erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatiboaren sarea	48

3.2.3.2. BIZIKOOP, Etxebizitza Kooperatiben Federazioa	51
3.2.3.3. TXIRIKORDA, belaunaldi-arteko etxebizitza komunitarioa	53
3.3. Kultura eta hezkuntza	56
3.3.1. Testuingurua	56
3.3.2. Komunaren eragina sektorean, prokomunarekin lotura	57
3.3.3. Berkomunalizazio esperientziak kulturean: kultura librearen aldeko espazio eta praktika komunitarioak	57
3.3.3.1. Gaztetxeak	57
3.3.3.2. Garaion Kultura Elkartea	60
3.3.3.3. Wikitoki	61
3.3.4. Berkomunalizazio esperientziak hezkuntzan: irekia eta herritarra	63
3.3.4.1. Ikas-komunitateak	63
3.3.4.2. Herri unibertsitateak	66
3.4. Merkatu Sozialak eta Finantzaketa Komunitarioa	69
3.4.1. Testuingurua	69
3.4.2. Merkatu komunak eta harremanak	69
3.4.3. Berkomunalizaziorako merkatu sozial esperientziak	71
3.4.3.1. Merkatu Soziala, REAS Euskadi	71
3.4.4. Berkomunalizazio esperientziak finantza etiko eta komunitarioan	72
3.4.4.1. Koop57	72
3.4.4.2. Fiare Banca Ética	74
3.4.4.3. Goteo	76
3.4.5. Berkomunalizazio esperientziak eta moneta soziala	77
3.4.5.1. Euskoa, Euskal Moneta	77
3.4.5.2. Ekhi txanpona, Ekhilur	79
4. Kapitulua: Ondorioak	80
5. Bibliografia	84
1 eranskina: komunen identifikaziorako 25 galderak	90
2 eranskina: Energia sektoreko esperientziak eta mapa	93
3 eranskina: Etxebizitza sektoreko esperientziak eta mapa	98
4 eranskina: Kultura sektoreko esperientziak eta mapa	100
5 eranskina: Ikas-Komunitateen esperientziak eta mapa	101
6 eranskina: Merkatu Sozial eta Finantza Komunitarioaren mapa	103

1. Kapituluia: Ikerketara sarrera, helburuak eta metodologia

1.1. Ikerketara sarrera

Euskal landa gizartean maila ezberdinetan zabaldua zeuden baliabide komunak, eta konplexutasun desberdineko erakundeek kudeatzen zituzten (Manterola et al., 2017). Pisu handiena zuten baliabide komuna lurrak ziren. “Iñorenak ez diren lur” bezala ezagutuak, tokiko familiek erabiltzen zituzten animalien bazkarako, basogintzarako eta laborantzarako erabiltzen ziren. Herri lurrek nekazari xumeenei sostengua emateko harramintak eskaintzen zituzten, luberritzeak edo batzeko eskubidea esaterako (Manterola et al., 2017). Gainera, komunen esperientzia lurretatik harago joaten zen, komunean kudeatutako errota, labeak eta karobiak arruntak ziren. Guzti hauek auzolanaren bidez mantentzen ziren (Manterola et al., 2017).

Ordea, azken 200 urteetan mundu mailan, eta, zehazki Euskal Herrian, on komunen desgite prozesu bat bizi izan da. Basoak, errekek, nekazaritza lurrak eta partekatutako edozein baliabide pribatizatu eta merkantilizatu egin dira prozesu desberdinen arabera (Manterola et al., 2017). Merkantilizazioak baliabideon gehiegizko esplotazioa ekarri du, jabe pribatuek irabaziak maximizatzeko logika jarraitu dutelako. Gainera, irabazi horiek pertsona bakar batzuen esku geratu direnez, gizarteko desparekotasunak areagotu dira (Saito, 2023).

Espoliazio horren aurrean, hainbat dira ingurugiroa jarduera estraktibista basatietatik babesteko beharra adierazten duten ahotsak (Rendueles, 2024). Mota ugaritakoak dira, ikuspegi neoliberala dutenetatik hasi, estatuaren parte hartze handiagoa eskatzen duten ikuspegi keynesiarrak, eta ekonomiaren desahazkundera eskatzen duten ikuspegi erradikalagoetara. Hala, praktikan ekonomia sozial eta solidarioaren (ESS) baitan hainbat inizatiba sortu dira eredu berriak gizartean eta kliman dakartzan ondorio negatiboei irtenbidea emateko.

Master Amairako Lan honetan zehar komunalen definizio berriak ezagutzea. Eta, definizio horren baitan Euskal Herriko herritarrek baliabideak berkomunalizatzeko martxan jarri dituzten

ekimenak aztertuko dira. Amaieran, haien eraldaketa potentzialak ezagutzeko, eta taxonomia bat garatzen hasi ahal izateko.

Lan honek akademikoki pisu handia du, komunen inguruan diharduten paradigma desberdinen arteko elkarguneak aztertzen dituelako. Instituzionalismo berriak piztu zuen komunalen legitimizaziotik abiatuta, gaur egun kapitalismoari eratzen zaizkion alternatibetara: komunalismoa, ekosozialismoa eta ekonomia sozial eta solidarioa (Rendueles, 2024). Horrenbestez, funtsezkoa da korrante horiek sakon ulertzea eta haien komunarekiko loturak azaleratzea, akademiaren barruan oraindik askotan modu isolatuan aztertu diren ikuspegiak elkartu eta aberastuz.

Bestalde, sozialki garrantzia duen lana ere bada. Iraganean Euskal Herrian existitu ziren komunen itxiturek eta itxitura berriek ekarritako egoerei (krisi klimatikoa, desberdintasun sozialak, etxebizitza krisia...) aurre egiteko herritarrek antolatutako ekimen kolektiboak ugaritu egin dira, eta Euskal Herrian ekimen horiek era sistematikoan eta komunen logikatik identifikatzeko saiakera gutxi egin dira. Beraz, lan honek ekimen horiek identifikatu eta hasierako taxonomia bat proposatzeko lehen urrats izan nahi du.

Laburbilduz, lan baliotsua izan daiteke bi dimentsiotan:

- Ikertzaileentzako, paradigma ezberdinen arteko elkarguneen azterketa eskaintzen du, komunen inguruko eztabaida teorikoak aberastuz.
- Eta, komunen inguruan lan egiten duten mugimendu sozial eta komunitateentzat, beren jarduera balioan eta ingurunea definituta ikusi ahal izango dutelako.

1.2. Ikerketaren helburuak

Azken urteetan, komunek baliabide natural zein irekien esleipenean erakusten duten efizientzia dela eta eztabaida akademikoan indarra hartu dute (Ostrom, 2010). Arrazoi horregatik, hainbat korrante politiko-ekonomiko kritikok bereganatu dute komun kontzeptua, komunalismoa eta ekosozialismoa kasu.

Hala ere, paradigma horiek askotan errealitatetik hurrun geratzeko arriskua dute. Bereziki Euskal Herriko testuinguru sozioekonomikoetan. Izan ere, berkomunalismoaren baitako esperientziek aurkako erasoak jasotzen dituzte, kapital eta merkatuaren aldetik. Hori dela eta, administrazio publikoetatik onarpena duten formetatik abiatu beharra dute. Institutuzio publikoaren aurrean bermea Ekonomia Sozial eta Solidarioak eskaintzen du, haiek onartzen duten egitura formulak eskaintzeko gaitasuna duelako.

Testuinguru horretan, lan honek helburu du Euskal Herrian sortzen ari diren komunen inguruko esperientziak aztertzea, haien sailkapen bat egiteko:

Euskal Herriko berkomunalizazio prozesuaren sektorekako azterketa garatzea, komunen aldeko paradigmen ikuspegitik. Amaieran, komunen gaineko taxonomia bat garatu ahal izateko.

Helburu orokor hori lortzeko beste zenbait helburu espezifiko diseinatu dira.

1. Komuna definitzeko baliabide egokiak identifikatzea eta horren inguruko eztabaida teorikoa aztertzea.
2. Pribatizazio eta merkantilizazio prozesuak eta horien ondorio sozio-ekologikoak ezagutzea, Euskal Herriko testuinguruan.
3. Euskal Herriko ESS-komunen esperientziak bildu eta beren ezaugarri eta jarduera-esparruak aztertzea.
4. Ekonomia Sozial eta Solidarioak berkomunalizaziorako eta komunen gobernantzarako eskaintzen dituen formulak eta tresnak identifikatzea, eta horien egokitasuna testuinguru lokaletan baloratzea.
5. Erakunde publikoen jarrera aztertzea berkomunalizazio-prozesuekiko, maila desberdinetan (tokiko, eskualdeko, nazional), eta ea oztopo ala aliatu izan diren identifikatzea.

1.3. Ikerketaren egitura

Lanaren egiturari dagokionez, lau ataletan banatzen da. Lehenik, lanaren sarrera, justifikazioa, ikerketa helburuak eta metodologia aurki daitezke. Bertan, lanak egun duen garrantzia garatzen da, erabili diren metodologia desberdinak aurkeztearekin batera.

Bigarren, aspektu teorikoak landu dira marko teorikoan. Komunen inguruko hausnarketa sakona egin da. Bizi izan dituzten gorabeherak eta komunengatik inguruko paradigma desberdinen analisia egin da. Ondoren, horiek batzen dituen eredu teorikoa proposatu eta komunengatik inguruko definizio operatibo bat sortu da, lanean zehar esperientzietan bilatuko diren ezaugarri desberdinak zehaztuz.

Jarraian, euskal komunengatik panoramaren sektorekako deskribapena eskaintzen da. Sektoreko egoeraren analisia, eta esperientzia eta eredu bakoitzaren ezaugarriak eta komunengatik lotura azalduz, eta azken informazio hori taula batean irudikatuz. Hauek dira sektore bakoitzean identifikatu diren komunengatik eredu eta esperientziak:

- Energia sektorea: lau esperientzia-eredu desberdin aztertu dira, Tokiko Energia Komunitateak, Ekiola, Goienerrek sustatutako Energia Berriztagarrien Komunitateak (EBK) eta Komunitate Eraldaketarako Bulegoak (KEB).
- Etxebizitza sektorea: hiru ataletan banatzen da. Koobizitza kohousing sarea, Bizikoopengatik eredua eta Usurbilgo Txirikorda etxebizitza.
- Kultura eta hezkuntza sektoreak: bi sektoreak batera uztartu dira, bakoitzetik hiru esperientzia edo eredu aurkitu dira: gaztetxeak, Garaion eta Wikitoki kultura aldetik, eta ikas-komunitateak, eta herri unibertsitateak (Gorbeialdea Defendatu eta Mugimendu Sozialista).
- Merkatu sozial eta finantzaketa komunitario sektorea: hiru ataletan banatuta dago. Merkatu sozial atalean komunengatik izaera duen merkatu bat aztertu da. Ondorengo bi ataletan berriz, finantzaketa (Koop57, Fiare eta Goteo) eta diruarekin zerikusia duten esperientziak (Eusko eta Ekhi txanponak) landu dira.

Azkenik, lanaren ondorioak atera dira. Aztertutako esperientzien indarguneak eta ahuleziak identifikatu dira, ikerketa helburuekin lotuz. Esperientzien paradigma teorikoekin loturak eta kontraesanak aztertu dira. Lanaren mugak ere aurkeztu dira, eta horiek estaltzeko etorkizunerako lerroak proposatu dira.

1.4. Ikerketaren metodologia

Ikerketak izaera deskribatzailea du, Hego Euskal Herrian existitzen diren komunenguruko praktiken egungo egoera era sistematikoan aztertzen eta azaltzen saiatzen delarik. Horregatik, egokia iritzi da ikerketa ikuspegi kualitatibo eta esploratzaile batekin garatzea.

Bibliografia bilaketan kapitalismoari alternatiba bezala eratzten diren paradigmen autoreak aukeratu dira, komunenguruko definizio eraldatzaile bat egituratzeko. Instituzionalismo berria, komunalismoa, ekosozialismoa eta ekonomia sozial eta solidarioa izan dira autatutako paradigmak. Ordea, ekofeminismoaren perspektiba ere kontuan hartzen saiatu da lanean zehar, itxituren azterketan eta egin dituen proposamenak baloratzen. Horrela, paradigma bakoitzak komunenguruko ulerkerara dakartzaten ezaugarriak ezagutu dira, komunenguruko definizio bat egituratu ahal izateko.

Erabilitako bibliografia paradigma bakoitzaren inguruko autore aintzatetsien lanetan oinarritu da: instituzionalismo berriaren kasuan Ostromen lanetan, eta Renduelesek haren inguruan eginikoetan; komunalismoaren kasuan Laval, Dardot eta Renduelesen lanetan; ekosozialismoaren kasuan Saito eta Barcenaren lanetan; eta ekonomia sozial eta solidarioaren kasuan Calleren lanetan.

Azterketarako aukeratu diren esperientzien aukeraketa ondorengo bi ardatzen arabera hartu da:

- Definizio operatiboan komuntzat definitutako baliabide bat kudeatzea.
- Kolektibitatea eta autogestioa sustatzea.

Guztira 19 esperientzia aukeratu dira beraien garrantzia eta izaera komunagatik. Eta analisia errazteko sektoreka banatu dira. Sektoreka esperientzien egoera orokorra partekatzen dutelako, eta analisi konparatua egiteko aukera sortzen delako. Gainera, sektoreka, antzekoen arteko sare zabalak osatzen dituzte, elkarlaguntza, jakintzak partekatu edo sinergiak aprobetxatzeko.

Aztertutako esperientziak zazpi sektoretan banatu dira: lehen sektorea, energia, etxebizitza, kultura eta hezkuntza, merkatu soziala eta finantzaketa komunitarioa, zaintza, eta teknologia berriak eta komunikabideak. Lanaren luzapena dela eta, horietatik lau baino ezin izan dira landu. Horregatik, azken urteetan garrantzi sozial handiko sektoreak aukeratu dira: energia sektorea zuzenean dago krisi ekologikoarekin lotuta; etxebizitza eskubidea arriskuan dago espekulazioaren eraginez; kultura eta hezkuntza merkatuak gero eta gehiago itxituratzen (merkantilizazioa) dituen sektoreak dira; eta, merkatu soziala eta finantza komunitarioa komunaren logikak sustatzeko ezinbestekoa delako. Ondoko taulan sektore bakoitzeko garatu diren esperientzia kopurua adierazten da:

1. taula: Aztertutako sektore bakoitzeko esperientzia kopurua

Aztertutako sektorea	Esperientzia kopurua
Energia Sektorea	4
Etxebizitza Sektorea	3
Kultura eta Hezkuntza Sektoreak	6
Merkatu Soziala eta Finantzaketa Komunitarioa	6

Iturria: Egilearen lana.

Sektoreka bildutako berkomunalizazio praktikak era sistematiko batean aztertzea bilatu da, sektore bakoitzeko berezitasunak mantenduz, eta logika zehatz bat jarraitzea bilatuz. Horrela, sektore bakoitzeko egoera, eta komunek sektorean izan dezaketen egoera aztertzen da. Komunaren praktikak sektore bakoitzean nola antolatzen direnaren arabera modu ezberdinetan jarraituko da:

- Sareetan eratutako erakundeak badira sare bezala aztertu da.
- Bestela, bakarka aztertuko dira.

Horrela, esperientzia bakoitza aztertzeko aurkezpena laburra egin, eta bakoitzaren inguruko hausnarketa garatzeko hiru galdera orokor erantzuten saiatu da:

- Komunarekiko lotura: zer ondasun komuna kudeatzen da (etxebizitza, dirua, ezagutza, espazioa...)?
- Komunitatearen egitura: nola antolatzen dira (kooperatiba, asanblada, federazio...)?

- Kapitalismoarekiko alternatiba: zein neurritan apurtzen du logika merkantilarekin?

Galdera horiekin eginiko hausnarketa Ángel Callek bere “Economías sociales y economías para los Bienes Comunes” (Calle et al., 2015) lanean landutako eta 1 eranskinean aurkeztutako 25 galderaren inguruan hausnartuz sendotu da. Era berean, 25 galderak bost taldeko multzoetan eratuta daude, eta ez dago beti erantzun zuzen bat ematerik informazio falta dela eta, kasu horietan, galderak ez dira emaitza emateko kontuan hartu. Horiek erantzunez, esperientzia horiek berkomunalizaziorako izan dezaketen ahalmenaren zehazten saiatu da, ondoren taula batean puntuazio kualitatibo bat eskainiz, baxua, ertaina edota altua izan daitekeena.

Halaber, denbora eta baliabide mugatuak direla eta, gaiaren zabaltasunagatik eta ikerketaren izaera eta metodologikoki deskribatzaile eta kualitatiboarengatik, ikerketarako azterketa bibliografikoan eta dokumentalean oinarritutako metodologia bat erabiltzea erabaki da. Etorkizuneko ikerketek elkarriketak eta behaketa zuzena gehi ditzakete. Metodologia kualitatiboa gehitzeak sendotasun akademikoa ekarriko bailuke.

2. Kapituluak: Marko teorikoa. Komunen inguruko paradigmak

2.1. Komun tradizionalen funtzio soziala eta ezaugarriak

Baliabide komun tradizionalak ondasun kolektiboak dira. Ondasun pribatu eta estatuak kontrolatutako ondasun publikoetatik desberdintzen dira, jabetza ez delako inorena esplizituki, baizik eta komunitatearen kontrolean oinarritutako jabetza kolektiboa. Era berean, erabilera libreko ondasunetatik bereizten dira (airea, eguzkia...), erabileraren inguruko arauak badaudelako. Izan ere, herritarrek ezarritako arauen arabera kudeatzen dira baliabide komunak, merkatuko logiketatik eta estatuaren kontrol zentralizatutik kanpo (Rendueles, 2024).

Komunek komunitateak berak kudeatzen ditu, onuraduna bera delako. Horregatik, komunitate sendo baten existentzia funtsezkoa da: non interakzio estuak, balio partekatuak eta harreman iraunkorrak egon ohi diren. Testuinguru horietan, komunen inguruan sortzen diren arau eta egitura sozialak 'komunen instituzio' deitzen dira. Instituzio horiek formalak edo informalak izan daitezke, baina legitimitate sozial handia dute, baldin eta barneko botere-harremanek ez badute haien funtzionamendua baldintzatzen (Calle, 2015).

Instituzio mota desberdinak historiako une eta toki ugarian agertzen dira, baina guztiak sortzen dira ikuspegi komunitario eta solidario batetik, baliabide naturalen aprobetxamendu eta zaintza, edo komunitateetan sortzen ziren edo sor zitezkeen gatazkak ekiditeko konponbideak bilatzea izango zuten helburuarekin (Rendueles, 2024).

Baliabide komun tradizionalak baliabide ireki eta ez-baztertzailak dira. Ez baitzegoen ez baliabide horiek eskusiboki eskuratzeko interesik, ezta hori ahalbidetuko zuen egiturarik ere. Era berean, aurkako baliabideak ere badira, erabiltzaile baten erabilerak besteena muga dezakeelako (Morillas del Moral, 2020). Guzti horren adibide natur baliabideak dira, eta historikoki pisu handiena izan dutenak: bazkalekuak, basoak, errekek edo ura, arrantza espazioak, edota laborantzako lurak. Esaterako, bazkalekuen kasuan ikus daiteke nola larre

zabaletan zaila den abeltzaine berriei abereen sarbidea ukatzea (ez baztertzaila). Hala ere, abere kopurua handituz larreen erabilera intentsifikatzean baliabidea muga fisikora iritsi daiteke, baliabidea agortzeko arriskua sortuz (Rendueles, 2024). Ordea, komunek Euskal Herrian izan duten presentzia lantzen den atalean bestelako baliabide komunak ere bazirela erakusten da, errotak eta labeak kasu (Manterola, 2017).

Hala ere, komunitatearen kudeaketa kolektiboa izanik ere, ez da gatazkarik gabeko errealitatea. Gatazkak saihesteko sortu diren komunen instituzioetan ere, gatazkak sortu eta erreproduzitu egiten dira. Izan ere, komunitate sendoetan ere hainbat tentsiogune sor daitezke (Rendueles, 2024). Komunen instituzioek botere-harreman tradizionalak erreproduzitu izan dituzte sarritan, generoaren, klasearen edo jatorriaren arabera. Hona hemen adibide batzuk:

- Nor den komunitatearen parte edo baliabideen erabilerarako eskubidea nork duen definitzean sor daitezkeenak, edo baliabideak urritzen direnean.
- Erabilera partekatuaz hitz egiten bada ere, komunen instituzioek askotan komunitatearen egitura kopiazen zuten, eta kudeaketa gizon eta jabeen gainean erortzen zen, emakumeak, etorkinak edota gazteak kanpoan geratzeko arriskua zegoen.

Beraz, komunak ez dira sistema perfektuak: haien barruan ere gatazkak, botere desorekak eta bazterketak sor daitezke. Hori dela eta, ezinbestekoa da komunen instituzioak ez soilik eraginkortasunaren arabera, baizik eta inklusio eta justizia sozialaren ikuspegitik ere aztertzea.

Komun kontzeptua adiera tradizionaletik eraldatu da. Komun tradizionalen adiera mantentzen da oraindik, natur baliabideekin lotuta daude, oro har. Orokorrean, baliabide hauek zabalak ziren, eta, beraz, ez-baztertzailak, horien erabilera ukatzea zaila delako. Baina, aurkako baliabideak ziren, batek erabiltzen bazuen, beste batek ezingo zuelako erabili. Komun berriak ez-baztertzailak eta ez-aurkakoak dira, hots, ezin daiteke erabilera mugatu, baina erabiltzaile batek erabiltzeak ez du besteen erabilera oztopatzen (Morillas del Moral, 2020, 3). Hona hemen zenbait adibide:

2. Taula: Komun motak, barrutiak eta adibideak

Mota	Barrutia	Adibideak
Komun tradizionalak	Baliabide naturalak	Bazkalekuak, basoak, ortuak
	Produkzioa	Errotak, labeak, karobiak
	Erlijosok	Ermitak
Komun berriak	Digitalak	Wikipedia, Linux, Creative Commons
	Hirikoak	Herri ortuak, hazi bankuak, autogestionatitako espazio publikoak...
	Kulturalak	Artxibo irekiak, oroimen kolektiboko proiektuak
	Teknologikoak	Interneteko sare komunitarioak, peer to peer plataformak
	Ekologikoak	Komunitate energetikoak, kooperatiba agroekologikoak

Iturria: Morillas del Moral, 2020, Manterola, 2011 eta 2017.

Komun berriek komunen ulerkeratradizionala hausten dute, baina era eraikitzaile batean. Hots, definizioa zabaldu eta era sakon eta oinarrituan eskaintzen dituzte beren ekarpenak. Horregatik, marko teorikoan zehar komunek jasandako gorabeherak aztertzea, eta paradigma desberdinek komunetara egiten dituzten hurbilketa desberdinak aztertzea izango da helburua.

2.2. Kapitalismoaren iritsiera komunen gainbehera

Komunek munduko edozein lekutan berebiziko garrantzia izan dute: bizitzaren funtsezko sostengu izan dira, orain gutxira arte. Eta, komunak egon badauden arren, ez da erraza komunak gaur egungo gizartean kokatzea, eta are gutxiago herritarren beharrak instituzio publikoek edo merkatuak baino hobeto bete ditzakeen instituzio bat bezala identifikatzea, dikotomia publiko pribatu normalizatua dagoelako. Egoera horri Renduelesek “miopia” deritzo, klase pribilegiotuek estrategia desberdinen bitartez indartu dutena (Rendueles, 2024).

Komunen gainbehera sakon eta kritikoki aztertu zuen lehena Marx izan zen, jatorrizko metaketaren kontzeptua landu zuenean (Rendueles, 2024). Jatorrizko metaketaren kontzeptuaren barnean feudalismotik kapitalismo modernoara iritsi ahal izateko eman ziren prozesuak daude. Nola produktoreak (nekazariak) beren produkzio bideetatik (lurretatik) banandu zituzten, soldatapeko langile bihurtzeko, klase altu kapitalistak produkzio bideetatik jabetzen ziren bitartean (Rendueles, 2024). Jatorrizko metaketa horren analisia Ingalaterrako kasuan oinarritzen da, baina protagonistak, epeak eta intentsitatea aldatuz munduko beste edozein tokitara estrapolatu daiteke. Ingalaterran etapa bitan banatzen da, eta etapak, era berean, dimentsioan eta prozesuen bultzatzaileen izaera eta arazoietan desberdintzen dira.

2.2.1. Lehenengo etapa: paramilitarismoa

Lehen etapa izan zen agian mugatuena. Europako herrialdeetara mugatu zelako, baina ondoren etorriko zenaren erakusgarri izan zen. XVI. eta XVII. mendeen artea gertatu ziren lur komunalen lehen pribatizazioak. Hau da, lur komunak expropioatzen ziren eta erregimen pribatura pasatzen ziren, lurre hauei *enclosure* (itxitura) deitzen zitzairen. Era biolentoan expropiatzen ziren, praktika paramilitarren bidez, nekazariak babesten zituzten Erdi Arotik zetozen lege urratuz (Rendueles, 2024, 56).

Komunen pribatizazioan parte-hartze handiena nobleziak erakutsi zuen, absolutismoarekin jasan zuten botere-galera orekatze aldera. Hala ere, burgesiak ere parte hartu zuen, nekazal sistema produktiboek ekarri zituzten negozio eredu berriak erakarrirak. Izan ere, produktibitate altua zuten Norfolk bezalako nekazaritza modernoko sistemak biziraupenerako nekazaritzak baino lur-azalera handiagoa eskatzen zuten (Rendueles, 2024). Gobernuen mesfidantzarekin garatu ziren itxiturak, haien erregimenaren aurkakoak kasik. Baina, ez zuten komunen aurkako eraso hori gelditzeko botere nahikoa edo presio nahikorik egin.

Hori guztia, Polanyiaren arabera, merkatuaren logika gizartearen arlo guztietara zabaltzen denean gertatzen den dinamika sozialaren adierazle da: biziraupenerako baliabideak pribatizatzea eta merkantzia bihurtzea (Polanyi, 2001). Prozesu horrek instituzioetan eta gizartearen egituraren bat-bateko haustura eragiten du. Komunen pribatizazioak milioika pertsonari bizimoduaren

oinarriak ukatzea ekarri zuen. Bizimodu kolektibo eta autosufiziente horien desegiteak ondorio larriak izan zituen. Milioika pertsona lurgabe bihurtu zituen, eta kostako hirietara eta kolonietara migratu behar izan zuten, txirotasun maila izugarri igoaraziz (Rendueles, 2024).

Emakumeen gainean eragin bikoitza izan zuen komunalen desagerpenak, Silvia Federiciren arabera (Federici, 2019). Alde batetik, emakumeek lur komunalekin harreman estuagoa zuten komunalen bidez egiten zutela biziraupenerako lana, hala nola elikagai bilketa, belar eta egurra biltzea, sendabelarren erabilera, etab. Beste aldetik, kontratu sexual berria ezarri zen lur komunalen desegitean. Lan mundutik aterarazi zuten emakumea, eta gizonaren baitako roletan kokatu zuten. Komunen desagerpenarekin batera emakumearen lanaren balioa pribatizatu eta ikusezin bihurtu zen, emakumea etxeko lanetara mugatuz, doako erreprodukzio-lan horren bidez kapitalaren metaketa posible egiteko. Beste era batean esanda, lur komunalek betetzen zuten erreprodukzio papera emakumeari egotzi zitzaion (Federici, 2019).

2.2.2. Bigarren etapa: Industria Iraultza eta energia iturri berriak

Itxituren bigarren etapa Industria Iraultzaren kontestuan gertatu zen. Jada itxiturak gobernuak babestutako estrategia bat ziren, liberalismoaren baitan garatutako estatuko proiektu bihurtu ziren. Orduan garatzen hasi zen teoria ekonomiko horrek indibidualismoaren eta aberastasunaren artean lotura ezartzen du, eta kontrara, jarrera solidario eta berdinzaleek inefizientzia eta pobrezia ekartzen dutela defendatzen du (Polanyi, 2001). Beraz, gizartearen esparru zabalenak merkantilizatzeako proiektuak zabaldu ziren, hiru merkatu artifizial berri diseinatu:

1. Lurraren merkatua: lurren pribatizazioa generalizatu egin zen, industria eta nekazaritza aurrerapenak lurrazal handiagoak eskatzen zituzten. Merkantilizazioak lurren kontzentrazioa eta monopolizazioa areagotu zituen, presio handiena lur komunaletan gertatu zen (nekazaritza lurrak, basoak...).
2. Moneta merkatua: makina berriak erabiltzen zituzten enpresek inbertsio handiak eskatzen zituztenez, finantzarizazioa bultzatu zen, bankuen eraketaren bidez.
3. Lan merkatua: proletarizazio prozesua indartu zen. Industria berrietarako langileak beharrezkoak ziren. Eta, lurgabeek soldatapeko lana baino ez zuten bizirauteko bide, estatuak baso pribatuetan baliabideak biltzea eta langileen antolakuntza gogor zigortzen

zituelako. Proletalgoa estatuaren aberastasuna areagotzeko bide bezala baino ez zuten ikusten.

Industria Iraultza gertatzeko eta liberalismoa garatzeko baldintzak izan ziren horiek. Kapitalisten inbertsio handiak baimendu zituen lan-indar merkearekin. Beharrezkoa zen azken osagaia energia garraiatzeko teknologia izan zen. Ikatzak ekarri zuen erraztasun hori. Ordurarte funtzionamenduan zegoen energia hidroelektrikoa aurreratuagoa eta merkeagoa zen. Gainera, oraindik hazkunderako potentziala erakusten zuen (Rendueles, 2024). Ordea, energia berriztagarrien kudeaketak kapitalisten arteko koordinazio handiagoa eskatzen zuen. Baita tokiko komunitetari lotzen zitzaion, horrek bertako langileek botere gehiago izatean eragiten zuen. Gauzak horrela, industriagileek beren enpresak langile gehiago zeuden (eta, ondorioz, botere gutxiago zuten) hirietan eraiki zituzten industriak, energia garestia eta zikinagoaren aldeko apustua eginez (Rendueles, 2024).

2.2.3. Pribatizazioaren defentsa eta komunen krisia

Aipatu bezala, pribatizazio prozesua eskola liberalek bultzatu zuten eta babesten dute oraindano. Ez bakarrik beren proiektua garatzeko, eta haien ustez indibidualismoak dakarren garapen sozial handiagoagatik. Baizik eta eskola liberalek komunei egozten dizkieten ezaugarriengatik. Izan ere, kontextu konkretuetan bakarrik funtzionatzearen autoritarioak izatearen eta masa gizarteetan deliberazio demokratikoaren ezintasuna bezalako argumentuak baliatzen dituzte.

Pribatizazioa babesten duten textuen artean Hardinen *The Tragedy of the Commons* (1969) izan da erreakzio gehien sortu dituen. Liburu honetan komunek ingurumen kalteak eragiten dituztela defendatzen du. Lur komunalen erabiltzaileak beren utilitatea maximizatzen saiatuko direlako. Inorena ez den lurretan ez zuten pizgarriarik animalien kopurua mugatzeko. Eta, beraz, beti sartuko dute animalia bat gehiago, edo moztuko dute zuhaitz bat gehiago. Horrela, erabiltzaile guztiek, hartuko dute jarrera bera, eta baliabideen agorrera helduko da (Hardin et al., 1977). Beste hitz batzuetan, gizakiak bizilagunekin indibidualismo altuenarekin harremantzen denez, komunalek maila handiko estraktibismoa eta suntsiketa pairatzen dituzte. Beraz, Hardinek bi soluzio proposatzen ditu, estatalizazioaren burokrasia bidez baliabideak kontrolatzea edo

pribatizazioa, zeinaren bitartez baliabideen erabilera efizientea gertatuko den, natur baliabideen kontserbatze efektiboa lortzearekin batera (Hardin et al., 1977).

2.3. Komunen defentsan edo aldeko diren paradigmak

Komunen gainbeheraren aurrean sortu dira erreakzioak. Baina, akademian komunen inguruko berpizkundea Hardinek eragin zuen. Ordurarte komunen inguruan eginiko lanak kapitalismoaren aldeko eta kontrako azterketetan oinarritzen ziren. Eta, 1969ko artikuluekin ikerketa berriek reformulazio berritzaileak garatzeari ekin zioten: komunen leku eta kasu gehiago deskribatu, haien aurkako erasoek sortutako erresistentziak aztertu, komunen dimentsio ekologikoa kontuan artu eta lan-harremanetatik haratagoko gizarte dimentsioak kontuan hartzen hasi ziren (Rendueles, 2024).

Ondorengo puntuetan komunen defentsan, haien teorizazioan eta etorkizuneko gizartean funtsezko papera ematen dieten paradigmak aztertzen dira. Paradigma horiek elkar osagarri izan daitezke komunen egungo potentziala ulertu ahal izateko. Ondorengoak dira: Instituzionalismo Berria, komunen autokudeaketarako gaitasuna eta iraunkortasuna frogatzen duelako; Komunalismoa, gizarte-antolaketa eta boterearen deszentralizazioari buruz egiten duen proposamen politiko eraldatzaileagatik; Ekosozialismoa, komunei kapitalaren eta ingurumenaren gatazka deskorapilatzean aitortzen dien paperagatik; Ekonomia Sozial eta Solidarioa, eskaintzen duen bisioa komunen inguruan sortutako praktikaren azterketatik datorrelako.

2.3.1. Instituzionalismo berria edo erdibiko bidea

Komunen deskribapenean aipatutako Elinor Ostrom izan zen komunen azterketan lehen espezialistetakoa. Komunen tragedian amaitzea saihestezina dela dioen tesiaren aurka egin zuen politologoa da Ostrom. Ordea, ekonomiarekin harreman estua izan dute bere ikerketek, eta haren pentsamendua instituzionalismo berriaren korrontearen parte bezala identifikatu daiteke. Ekonomia instituzionalaren adarrak ekonomiaren azterketa instituzioen ikuspegitik ulertzen du. Horregatik, ekintza indibidualak kontextuan ulertzeko beharra azpimarratzen du, ekintza horiek

praktika sozial bilakatzen direlako, ondoren ohiturek eta konbentzioek egitura politikoa eta instituzioak haien beharretara moldatuko dituzte (Rendueles, 2024).

Instituzionalismo berriak bere esentzia eta liberalismoarekiko kritika mantentzen ditu arrazionalismo mugatua dela, eta informazio faltak ekonomia askearen inefizientzia dakarrela, horregatik, trantsakzio kostuen ikerketa lantzen du. Baina, kritika egin arren, ekonomia ortodoxora hurbiltzen saiatzen da, haren hizkuntza matematikoan hitz egiten (Rendueles, 27). Edonola ere, estatu-merkatu dualismoa gainditzera dei egiten du. Kasuaren arabera, beharrei aurre egiteko egokiena den erakunde-mota zein den hausnartzera: estatua, merkatua edo komunak. Kasu bakoitzeko beharretara egokitutako hibridoak bilatzea da proposamena, hiru mailen artean oreka bilatzea posible delarik.

Ostromen doktore-tesia Los Angeleseko ur erreserben gainkontsumoaren ondoriozko agortzeari aurre egiteko zenbait ekintzaile publikok jarraitutako prozesua aztertu zuen. Ekintzaile publikoek ur erreserben egoerari buelta ematea lortu zuten, elkarre bat sortuz, non tokiko herritar eta erakundeek parte hartzen zuten uraren erabileraren arauketa eta kudeaketa modu demokratikoan gerta zedin. Ondoren, beste ehundaka kasu aztertu zituen, eta komunen arrakastarako ezaugarriak bildu zituen:

1. Erabiltzaile eta baliabide muga argiak izatea:
  - Erabiltzaile mugak: Erabiltzaile legitimoen eta ez-erabiltzaileen artean muga argiak eta lokalki ulertuak egotea.
  - Baliabide mugak: baliabide komun jakin bat bereizten duten muga argiak egotea, orokorrean sistema sozio-ekologiko handiago baten barruan daudelako.
2. Tokiko behar eta baldintzen arabera: baliabideen esleipena naturaren berreskurapen ahalmenara egokituko da, eta kostuen banaketa bakoitzak jasotakoaren arabera izango da.
3. Arauketan parte hartzeko aukera: partaideek arauen ezarpen eta moldaketan parte hartzeko aukera izan behar dute.
4. Erabiltzaileen eta baliabideen gainbegiraketa:
  - Erabiltzaileen gainbegiraketa: horretarako hautatutako erabiltzaileek gainontzeko erabiltzaileen hornidura mailak gainbegiratu dituzte.

- Baliabideen gainbegiraketa: horretarako hautatutako erabiltzaileek baliabide komunen egoera egokia gainbegiratzen dute.
- 5. Eskubideen gutxieneko aitortza: kanpoko erakunde eta instituzio publikoek erakundearen zilegitasuna errekonozituko dute.
- 6. Gatazken konponbidea: gatazka egoerak konpontzeko tokiko irtenbide azkar eta merkeak egongo dira.
- 7. Erakundeen arteko interkonexioa: baliabide komun bat sistema sozio-ekologiko handiago baten parte denean haren gobernantza maila anitzeko erakundeen elkarlanarekin egin beharko da.

Ostromen lanaren ondorio bat ondasun komunen kudeaketarako beharrezko ezaugarriak dituzten sistema konplexuak eratzeko gaitasuna deskribatzea da (Ostrom, 2010). Komunitate bakoitzean kudeaketak dituen ezaugarri horiek partekatuak dira, baina tokiko beharren ezaugarriak eta konfiantzan errotuta garatzen direnez, erresilientzia maila ematen diete instituzio komunalei. Kanpotik datorren kontrako kolperik jasotzen ez badute, urte luzez iraunarazten laguntzen diete (Ostrom, 2010).

2.3.2. Komunalismoa, estatutik eta merkatutik at

Instituzionalismo berritik komunen inguruko eztabaida beste korrante politiko eraldatzaileagoetara zabaldu da. Horien artean jaso den eztabaida emankor bat anarkismoaren adar den komunalismoan gertatu da. Korrante horretan pisu handia jolasten dute komunek estatuak eta merkatuak herritarrengan eragiten duten zapalkuntza bikoitza desagerrarazteko orduan. Horregatik, azken urteotan hausnarketa akademiko sakona garatu da, Laval eta Dardoten komunen inguruko trilogian adibidez (Laval, 2016).

Bi aldeko zapalkuntzaren aurrean anarkismoak gizarte harremanetan solidaritate balioak gailendu daitezela bilatzen du. Anarkismoaren hastapenetan bi bide proposatu ziren gizarte berria diseinatzeko. Alde batetik, produkzio kooperatiben elkarrekin oinarritutako gizarte proposatzen zen. Eta, bestetik, bizitza kolektiboki antolatuko zen gizarte, komunen bidez osatuko zena

(Almazán et al., 2023). Komuna¹ horiek, aurrez aipatutako instituzio komunetatik desberdintzen dira, herriek osatutako asanblada herrikoiei lokalek eratuko lituzkete, zeinek baliabide konkretuen kudeaketan baino, herriaren norabide politikoaren inguruan erabakiko zuten (Almazán et al., 2023).

Bi pentsamendu horien elkarketatik eratortzen da komunalismoa. Komunalismo berriak bizitza demokratikoaren erdigunean komuna kokatzea proposatzen du. Komunalistek demokrazia zuzenagoko ereduak bilatzea dute helburu, eta bere boterea produkzio sozioekonomikora zabaltzea. Helburu hori betetzeko ekonomiaren munizipalismoa bultzatuko da, ekonomia asanbladen erabakien menpe egon beharko da eta herritarren beharrak asetzeko balioko du. Alegia, herritarrek komuna deritzen asanbladetan hartzen dituzten erabaki politikoek ekonomia nola gauzatuko den baldintzatuko dute (Almazán et al., 2023). Horretarako, tokiko asanbladek ekoizpen bide kolektiboak bideratzeko gaitasuna izango lukete, hala nola kooperatiba publikoak, kontsumo taldeak edo udal aurrekontu parte-hartzaileak.

Aurreko korrante anarkistekin alderatuz, zenbait berritasun dakartza komunalismoak:

1. Komuna lokalaren zentraltasunaren figura indartzen dela, herritarren boterea bermatzeko, baina beste komunekin harreman sendoak eta kolaboratiboak eraikiz, komunak komunak formularen bitartez (Almazán et al., 2023).
2. Pertsonen arteko eta ingurugiroarekiko harreman ez suntzizaile, ezta ez-predatzaileak ere gertatuko dira, ekonomia herritarren menpe egotean, haien beharrak asetzeko baino ez dira mobilizatuko baliabideak.
3. Iparralde globalaz haratago doan eredu da, jasotako gizarte ereduaren interpretazio igualitarista eta demokratikoan oinarritzen delako. Eta ezagutza hori hobeto mantendu delako hegoalde globaleko eskualde askotan, Zapatisten altxamenduan Mexikon edo Rojavan ikus daitekeen bezala, non komunaren presentzia eta boterea erdigunean dauden (Almazán et al., 2023).

Komunalismoak dakarren lehenengo berritasunean azaldu denez, komunalismoak komunitateari arreta jartzea proposatzen du, herritarrek demokratikoki antolatzeke ereduaren erdigunea izan

---

¹ Ez nahastu komunalisten komuna kontzeptua orain arte aipatutako komun kontzeptuarekin (komuna≠komun)

dadin. Komunitatea, haien esanetan, pertsona batzuek osatutako aurrez eraturako errealitatea da. Pertsona horiek beren harremanei sendo eutsiz gero, eta koherentzia denboran zehar mantentzen badute, eredu politikoa harreman horietara moldatuko da (Almazán et al., 2023). Finean, gizarte modernoan indibidualismo eta utilitarismotik haratagoko harremanak existitzen direla aldarrikatzen da, eta harreman mota horiek bultzatzeko beharra agerian uzten da.

Ordea, komunitatearen definizio hori lausoa izanik, alde guztietako interpretazioak egin daitezke: demokrazian oinarritutako komunitateak ager daitezke, baina baita totalitarioak ere, nazionalsozialismoaren kasuan bezala (Almazán et al., 2023). Izan ere, komunitatea tradizionalak oroitzean Erdi Aroko eta Aro Modernoko komunitateak itxi eta hierarkikoetara itzultzeko arriskua dago (Laval, 2016), zeinak ez ziren bakarrik estamentuetan banatutako eta geografikoki itxiak ziren komunitateak, zapalkuntza estamentu guztien artean zabaltzen zuten praktikak edo jokamoldeak ere baziren, patriarkatuaren kasuan bezala.

Argumentu horretan eraikitzen dira komunalismoari eginiko kritika handienak, komunitatean oinarritutako gizartea pertsonen eskubide indibidualen urraketan oinarritzen dela alegia. Hots, komunitate tradizionala hertsitzailea dela, banakoaren izaera librea eta borondate askatasuna ukatzen dituelako, eta, ondorioz erremediorik gabeko injustizia eta biolentzia eragiten duela (Laval, 2016).

Argumentazio horren aurrean, komunalistek komunitatea ulertzeko Proudhonen ikuspegia erabiltzen dute (Laval, 2016), nork komunitatea banakoaren askatasunaren adierazpen eta garapenerako esparru gisa ikusten duen. Eta, beraz, komunalistek komunitatearen bidez gizartearen ordenan solidaritate, lotura sozial eta ekintza komun modalitate berriak nola bultzatu galdetzen diote beren buruari, gizarte tradizionalen totalitarismo jerarkia zorrotzak ekidinez, patriarkatua kasu (Almazán et al., 2023, Laval, 2016).

Christian Lavalen arabera, komunen printzipioak oinarri hartuta lor daiteke solidaritatea gizartearen oinarri bihurtzea. Hain zuzen ere, ekonomia herritarren esku jartzeko tresna indartsua izan daitezke komunak. Espazioak, materialak edo zerbitzuak pribatizatu beharrean, kolektiboki kudeatu daitezke, hau da, komunitatearen mesederako baliabideak inorenganatu, eta jarduera

kolektiboaren bidez ekoitzi. Hala ere, Lavalek azpimarratzen du ez dagoela formula bakar eta estandarrik: kasu bakoitzak berezitasunak ditu, eta baliabideen kudeaketa modu demokratikoan erabaki behar da, komunitate bakoitzaren testuingurua eta beharrak kontuan hartuta (Laval, 2016).

Komunen printzipioa ez da soilik ondasunen kudeaketa teknikoa; arrazionalitate kapitalistaren aurkako praktikatik eratortzen den sistema sozial bat da. Talde batek, txikia edo handia izan, ondasun ukigarri zein ukiezinak sor ditzake jarduera kolektiboaren bidez, eta horrela, komunitatearen zerbitzura jarri. Horrek esan nahi du komunen logika ez dela mugatzen baliabide naturalak (ura, lurra...) kudeatzera, baizik eta bizitza sozialaren eremu zabalagoetara zabaltzen dela, hala nola ezagutza partekatuaren sorkuntzara edo internet bidezko elkarlan formetara. Kasu horietan, kudeaketa dimentsio sozial eta politiko zabalago baten baitan ulertu behar da (Laval, 2016).

Lavalek dioten bezala, komunak ez dira aurrez definitutako komunitate autoritario baten esku uzten, baizik eta komunitateak berak sortzen du erabakigunea. Horrek esan nahi du komunak esperimentazio eta sormen prozesu bizietan errotzen direla. Hiru ezaugarri nagusi nabarmentzen dira: lehena, logika kritikotik logika eraikitzaileara igarotzea; bigarrena, mikro eta makro instituzioen arteko artikulazioa, banakoen botere harremanak kontuan hartuta; eta hirugarrena, komunen printzipioak bizitza sozialaren arlo guztiak har ditzakeela, ekonomia soilik gaindituz eta gizartearen berregituraketa sakonago baterantz bideratuz (Laval, 2016).

2.3.3. Ekosozialismoa dekrezentista da

Ekosozialismoa kapitalismoaren kontraesan sistemikoen eta horiek eragiten dituzten krisi sozial eta ekologikoen aurrean agertzen da alternatiba gisa. Saitoren arabera, kapitalismoak konpontzea hitzeman dituen gabeziak kapitalismoak berak sortuak dira (Saito, 2023), eta horren adibide paradigmaticoa da jatorrizko metaketaren garaian gertatu zen komunen pribatizazioa, Kapitalismoaren iritsiera komun gainbehera atalean azaldu dena. Alegia, komunek eskaintzen zuten guztion oparotasuna aberastasun pribatu bihurtu zen; ondasun publikoa zenak baztertze-praktiken bidez merkantilizazioa eta eksklusibotasuna jasan zituen.

Prozesu horrek esplotazio bikoitza ekarri zuen: batetik, langile klasearen esplotazioa, eta bestetik, natur baliabideen erauzketa mugagabea, biak uztartuz giza-natura metabolismoaren haustura sortuz. Aurre egin beharreko bi zapalkuntza-sistema horien aurrean, Saitok ekosozialismoa planteatzen du, alternatiba politiko, sozial eta ekonomiko gisa.

Bere ustez, soluzioaren gakoa komunismoa da, baina komunismo berritua eta ekologikoa. Horrela, komunismoa “komunen ukazioaren ukazio” bezala ulertzen du (Saito, 2023), hau da, jatorrizko metaketaren bidez pribatizatutako komun berreskurapena, gabeziak ezabatzeko eta oparotasun erradikala lortzeko bide bezala.

Ekosozialismoak dekrezentismoaren ikuspegia bereganatuko luke, kapitalismoaren hazkunde obsesiboaren aurrean alternatiba gisa. Horretarako, komunismo dekrezentista planteatuz, eta honako zutabe nagusiak proposatzen dira (Saito, 2023):

1. Ekonomiaren eraldaketa: erabilera-balioan oinarritutako ekonomia bat, masa-produkzioaren eta kontsumoaren amaiera.
2. Lanaren berrantolaketa: bizi-kalitatea hobetzeko lanorduak murriztea
3. Lanaren uniformizazioa amaitzea: sormenari garrantzia ematea.
4. Ekoizpenaren demokratizazioa: prozesu produktiboak komunitateek kontrolatzea eta desazelerazio ekonomikoa bultzatzea.
5. Industria intentsiboen errebalorizazioa: balio sozial handiko lan intentsiboak (zaintza, nekazaritza agroekologikoa...) berrindartzea.

Saitoren ekosozialismoa komun berreskurapen erradikala, lanaren demokratizazioa eta metabolismo ekologikoaren oreka uztartzen dituen ikuspegia da. Ez da soilik teoria bat, baizik eta praktika eraldatzaile konkretuetarako gida bat, kapitalismoaren logikatik aldentzen diren ekonomia eta gizarte formak berrasmatzeko asmoa (Saito, 2023).

Proposamen horretara iristeko ekoizpena eta kontsumoa komunitate mailan antolatu behar dira, eta horretarako komun logikan oinarritutako formulak behar dira: komunak berreskuratzea, kooperatiba integralak eta tokiko kudeaketa parte-hartzaileak.

Perspektiba hori jarraituz, de Angelisek (Armiero et al.-en arabera, 2023) komunen definizioa egiten du ekosozialismotik: komunak sistema sozial gisa ulertzen dira, non pertsona anitzek kooperazio sozialaren bidez baliabideak partekatzen dituzten. Eta, non kolektiboki erabakiak hartzen dituzten partekatze edo produkzioaren zergaitiaren, lekuaren, denboren, moduaren, kantitatearen, partaideen rolen inguruan . Beste hitz batzuetan, fokua sistema sozialetan jartzen da, hiru elementu dituztenak: ondare edo baliabide komuna, partaideen komunitatea eta haien arteko erlazio sozialak (Armiero et al., 2023).

Horrela, komunak ez dira iraganeko forma estatikoak eta zurrinak, edota Ostromen baliabide naturalen partekatzeko instituzio hutsak. Aitzitik, jakintza (Wikipedia adibidez), infrastruktura (errepideak, telkomunikazio-sareak), eraikuntza (auzolana, etxebizitzak), liburuak (Open Access liburu bildumak), interneteko espazioak, teknologia berriak (software librea) eta bestelako baliabide irekiak komunean jarri eta kudeaketzeko erak dira.

Etxebizitzaren (Etxebizitza Kooperatibekin), energiaren (Energia Komunitateekin), osasunaren (osasun komunitario proiektuez), hezkuntzaren, artearen, kulturaren sektoreetara eta sektore produktiboetara (kooperatiba integralen bidez) emantzipazio erradikala ekartzeko potentziala erakusten duten innobazioak dira (Saito, 2023; Armiero et al., 2023).

Komunak ikuspuntu politikotik erabiliz gero, gizarteko metabolismoa birkonfiguratzeko eta ehun sozialak berregiteko potentziala erakusten dutenak, kapitalaren metaketa amaigabeari muga bat ezartzen dioten bitartean (Armiero et al., 2023).

2.3.4. Ekonomia Sozial eta Solidarioa eta komunentzako ekonomiak

Komunalismoak edo Ekosozialismoak etorkizuneko gizarte ereduak irudikatzen dituzte, baina egun herrialde kapitalistetan komuneng inguruan garatzen diren praktika gehienak Ekonomia Sozial eta Solidarioaren logikatik eratzen dira.

Ekonomiaren dikotomia publiko-pribatua hausten duen esparru zabalena Hirugarren Sektorea da. Sektore horretan, ekonomiaren parte diren baina enpresa pribatu edo publiko ez diren erakunde formal zein informalak sartzen dira: irabazi asmorik gabekoak eta misio sozial handiago baten parte direnak. Ekonomia Sozial eta Solidarioa (ESS) sektore horren barruan kokatzen da, eta ekonomiaren demokratizazioa bilatzen duten askotariko erakundeek osatzen dute (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015).

ESS, izenak adierazten duen bezala, bi elementuk osatzen dute: Ekonomia Soziala (E. Soziala) eta Ekonomia Solidarioa (E. Solidarioa). Bi elementuek jatorri ezberdina duten arren, haien arteko espazio bateratu baten aitortzatik datorren kontzeptua da ESS, nahiz eta hasierako errezeloak izan arren (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015).

E. Soziala, E. Solidarioa baino askoz definituago dago. E. Soziala formalki eratutako eta ekonomia-jarduera bat garatzen duten erakunde pribatuek osatzen dute, kanpoko eragileekiko autonomia dutenak. Gainera, parte hartzen duten pertsonen erakundearekiko atxikimendu libre dute. Antolaketa demokratikoa eta irabazien banaketa ez daude bazkideek ekarritako kapitalera lotuta egongo.

E. Sozialeko lehen esperientziak XIX. mendean koka daitezke. Ordutik izan duten ibilbideagatik, inpaktuagatik, eta paperagatik instituzio publikoen aurrean legitimitatea irabazi dute. Zenbait estatutan haien jarduera bultzatzeko legeak argitaratu dira. Espainiaren kasuan, adibidez, 2011. urtean, E. Soziala definitu eta izaera juridikoa ematen zion legea kaleratu zen (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015). Lege horretan, E. Sozialak kooperatiben printzipioen antzeko printzipioen arabera jarduten duela adierazten da, estatuarekin lankidetzarako harremanak erraztuz (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015).

E. Solidarioa gazteagoa da, 70eko hamarkadan sortzen hasi ziren ikuspuntu teoriko, enpresa-praktika eta errealtate sozioekonomiko heterogeneoek osatzen dute. Gehienetan, E. Sozialeko erakundeetan eta printzipioetan oinarrituz problematikak dituzten sektore ekonomiko guztietan agertzen joan dira, horiei buelta emateko asmoz. E. Solidarioa hiru dimentsio dituen kontzeptua da (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015):

1. Dimentsioa teorikoa. E. Solidarioak ekonomia ortodoxoarekiko kritika egiten du, eta ikuspegi eta balio alternatiboetatik abiatuta, paradigma ekonomiko berria proposatzen du Polanyiren ekonomia substantiboaren kontzeptuan oinarrituta. Ekonomiaren printzipio ekonomikoen pluralitatea aitortzea, eta disziplina arteko elkarlana ezinbestekoa dira.
2. Dimentsio politikoa: Eraldaketa sozialerako proposamen politikoa da. Sozializaziorako forma ez-kapitalistak proposatzen ditu. Hala ere, proposatutako eredua irekia eta hertsitasunik gabea da; etorkizun demokratiko, parte-hartzaile eta inklusibo baterantz egiteko bidea planteatzen du.
3. Dimentsioak erakunde ezaugarriak. Erakunde hauek autogestioan oinarritutako enpresagintza kolektiboa garatzen dute, ehun sozialetara estuki lotuta daude, eta zaintza, kooperazioa eta solidaritatea dute erdigunean.

Ekonomia Sozial eta Solidarioaren ideia E. Sozialaren eta E. Solidarioaren espazioetan dauden erakunde eta pertsonen arteko aitortzatik sortzen da. Bi kontzeptuak batzean sinergia interesgarriak sortzen dira, osagarriak direlako: bai teoriaren aldetik, enbor beretik sortuak direlako, bai praktikaren aldetik, elkarrekin garatu daitekeen bide partekatu eta osagarri bat eskaintzen dutelako. Izan ere, E. Solidarioak E. Sozialaren barruan urteen poderioz sortzen joan diren isomorfismoa bezalako kontraesanak gainditzeko lagun dezake, E. Solidarioak, praktika horien erregeneraziorako aukera berriak eskaintzen dituelako (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015).

Bere aldetik, E. Sozialak ere badu zer eskaini. E. Sozialak duen bide luzeari eta lorpenei esker lortutako interlokuzioa, instituzionalizazioa eta aitortza publiko nahiz legalaren aitortzaz baliatu daiteke E. Solidarioa. Gainera, garatu dituzten neurketa-tresna aurreratuak ESSra zabaltzen badira, haren azterketak errazagoak eta sakonagoak izan daitezke.

2.3.4.1. Komunentzako Ekonomia Sozial eta Solidarioak

E. Sozial eta Solidarioa termino bateratzailea da, ñabardura desberdinak dituzten praktika eta ikuspegi ekonomiko desberdinak barneratzen dituelako: Zainzaren Ekonomia, Kontsumo Solidarioa, Ekonomia Herrikoa, E. Solidarioa, Merkatuko Kooperatibismoa... (Calle, 2015).

Horien arteko zenbait praktikak eliteek harremantze baliabide eta ingurumen ondasunen gainean ezarritako itxiturei emandako erantzun argiak dira, eta komunen logika jarraituz alternatiba bezala eraten dira.

Ángel Callek, E. Sozial eta Solidarioko praktikak komunen ikuspuntutik aztertzen dituen gero, esperientzia guztien artean komunen ikuspegitik potentzialitate gehien dituzten tipologiai identifikatzeko bi ardatzeko plano bat eraten du (Calle et al., 2015):

- Lehen ardatzean praktikek kooperazio sozialerako prozesuak zabaltzen dituzten aztertzen da. Hots, ea praktikek lankidetzarako espazioak eta dinamikak sortzen dituzten, giza beharrak betetzeko barne eta kanpo demokratizaziorantz aurrera egiten den bitartean. Bizitzak posible egiten dituzten espazio ekonomiko eta sozialak demokratizatzea bilatzen dute, produkzioa, aberastasunaren ulermena, eta lanaren dimentsio aniztasuna ulertzeko beste modu batekin (Calle et al., 2015).
- Bigarren ardatzean praktikek baliabide naturalekiko eta lurraldearekiko jasangarritasuna kontuan hartzen duten.

Ordea, gero eta energia kopuru handiagoa eta natur baliabide gehiago ustiatzetik datozen krisiak demokratizatu egiten dira, guztiok pairatzen ditugu haren ondorioak. Horregatik, ekonomia komunalek gatazka politiko horri erantzuten lagun diezaiekete eskala, konplexutasun, eta espazio lokal edo komunitariokoak baino haratagokoak diren autoritate demokratikoen garrantziari muzin egin gabe (Calle et al., 2015).

Callek E. Sozial eta Solidarioko esperientziak Komunentzako Ekonomiarekin lerrokatuta dauden ikusteko, 25 printzipioko zerrenda bat osatu du, bost multzo handitan eratuta (Calle et al., 2015). Horiek betetzen dituzten edo ez aztertuz, Komunentzako Ekonomiara zenbat hurbiltzen diren ezagutu daiteke:

1. Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea.
2. Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea.
3. Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismoetik.
4. Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa.
5. Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazio kooperatibista.

Edonola ere, ekonomia eta baliabide naturalen kudeaketa komunen printzipiotik lantzeko berrikuntzen ugaritzea onartzen da, eta horrek dakartzan onurak anitzak direla defendatzen da E. Sozial eta Solidarioaren ikuspegitik. Berrikuntza horiek gizartearen eraldaketarako erdi plazarako estrategia egokitzen ikusten dira giza eta ingurugiro jasangarritasuna lortzeko. Horretaz gain, komunek jarduten duten tokian lurraldea politizatze eta gaitasuna dutela erakusten dute. Ezin daiteke atzean utzi nola materialetarako (kobrea, erregai fosilak...) irisgarritasuna urria den ekonomietan gertatzen diren berlokalizazio prozesuetan laguntzazkoak izan daitezkeen instituzioak direla (Calle, 2015).

2.4. Komunaren definiziora hurbiltzeko modelo teorikoa

2.4.1. Paradigma arteko azterketa

Atal honetan, orain arte landutako kontzeptu teorikoak batera uztartzen modelo teoriko bat eraiki da (1. Figura). Lanaren garapenean erabiliko diren kontzeptuak aurrez presente egon daitezen eta behar bezala azalduak izan daitezen.

Teoriko ugari adierazi dutenez, liberalismoak beharrezkotzat jotzen dituen pribatizazio eta merkantilizazio prozesuek krisi eta gatazka berriak ekarri dituzte (Saito, 2023; Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015). Krisi ekosozialaren kasuan, prozesu horiek larritasun maila handienetara eraman gaituzte, aurreko gizarteek inoiz izan ez duten moduan. Krisi horien arrazoietakoa bat, baina ez bakarria, komunen pribatizazioa izan da. Izan ere, komunak Aro Modernoko gizarteetan bizitzaren erreprodukziorako ezinbestekoak ziren (Rendueles, 2024), eta jasangarritasun ekologikoa zein produktiboa mantentzeko aukera ematen zuten, erabakiak era demokratikoan erabiltzaile guztien artean hartzen zirelako (Ostrom, 2010).

Horrela, komunak desegin ahala, horien defentsan erreakzio anitz agertu dira, bai erresistentzia sozialak, bai akademikoak. Erresistentzien kasuan Zapatistena da argiena, lurraren deskomunalizazioaren aurka altxatu, eta beren eskaerak betetzea lortu zituztelako (Almazán et al., 2023).

Alde teorikotik, bi etapa bereiz daitezke komunaren inguruko paradigmen garapenean.

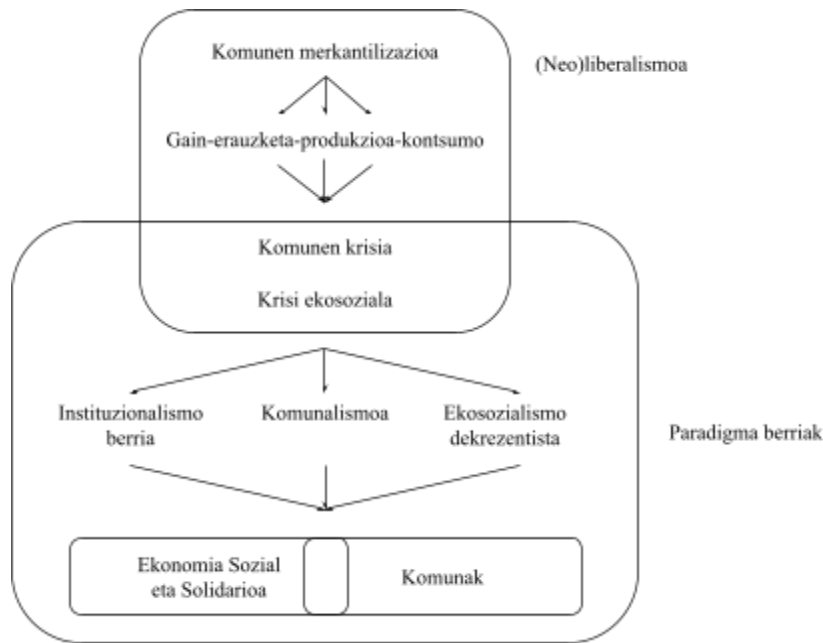
Lehen etapa XIX. mendearen erdialdetik eta XX. mende erdialdera kokatzen da, eta Marx, Proudhon eta Polanyi bezalako autoreek kapitalismoaren funtzionamenduaren ondorio negatiboak azaleratu zituzten: alienazioa, merkatuaren hedapen mugagabea, eta baliabide komunalen gainesplotazioa, hurrenez hurren. Autore hauek ekonomia ulertzeko ikuspegi alternatiboak proposatu zituzten, komunitatea, elkartasuna eta autokudeaketa ardatz hartuta.

Bigarren etapa XX. mendearen amaierako testuinguru neoliberalean gertatzen da. Sobietar sistema erori ondoren, eta merkatuaren nagusitasuna indartu zenean, paradigma horiek itzalean geratu ziren. Hala ere, testuinguru horretan sortu edo berreskuratu ziren hainbat ikuspegi berritzaile, lehengo autoreetan oinarrituta baina testuinguru berrietara egokituta. Hona hemen nagusienak:

- Instituzionalismo Berria, baliabide komunen gobernantzan oinarrituta.
- Komunalismoa, merkatu eta estatutik at egituratutako alternatiba gisa.
- Ekosozialismo dekrezentista, krisi ekologikoaren aurrean hazkunde mugagabearen kritika eginez.

Paradigma hauek garatzen ziren bitartean, E. Sozial eta Solidarioaren testuinguruan komunentzako ekonomiak garatuz joan dira. Hauek E. Sozial eta Solidarioaren logiketatik sortutako paradigmak dira, proiektu eta komunitate ekimenetan gauzatzen direnak, bai gai teorikoak praktikara eramanez, bai esperientzia errealetan oinarritutako ikuspegi teoriko berriak sortuz.

1. Figura: modelo teorikoa

Iturria: egilearen lana.

Lau paradigma horiek helburu desberdinak dituzte, batzuetan kontrajarriak ere bai. Hala ere, ñabardura ugariarekin bada ere, zenbait puntu komun partekatzen dituzte. Adibidez, demokraziak eta komunek zentraltasun handia dute guztietan, eta paradigmaren hausnarketa ekonomia desmerkantilizatzeko eta gizartea demokratizatzeko beharretik abiatzen da.

Hala ere, paradigma bakoitzak badituzte beren artean desadostasunak eta adostasunak. Horrela, komunak erreferentzia puntutzat hartuta, paradigma bakoitzak komunekin duten harremana, eta paradigmaren artean sortzen diren elkarguneak aztertzeko aukera dago, kontradikzio larriak ahaztu gabe.

Instituzionalismo berriak komunekin duen harremana argia da. Komunak eragile instituzional bezala gizartearen beharrak egoki bete ditzakeena modu enpirikoan frogatu zuen lehen korrante ekonomikoa da. Hardin-ek planteatutako eta liberalek babestutako “komunen krisiari” erantzuteko, komunitateek instituzio autoantolatu egokiak sor ditzaketela pribatizazio edo estatalizazio beharrik gabe, alegia (Rendueles, 2024). Hala ere, instituzionalismo berriak ez du proposatzen sistema ekonomikoaren transformazio oso bat, baizik eta, komunitateetan gertatzen

diren giza harremanetara egokien moldatzen den instituzioa hautatzea (merkatua, estatua, komunak, ESSko erakundeak...), horrekin gobernantza eredua eskala desberdinetara egokitzea eta demokratizatzea lortuko zen (Rendueles, 2024).

Komunalismoak, ordea, ikuspegi erradikalagoa du. Ez da soilik kudeaketa ereduen inguruko eztabaida bat, baizik eta botere politikoaren berrantolaketa proposatzen du: merkatu eta estatutik at, komunitateen boterea eraikitzean eta demokrazia zuzenean oinarritutako gizarte antolaketa bat bultzatu nahi du (Almazán et al., 2023). Era horretan, komunak subjektu politiko emantzipatzaileen tresna dira, ereduaren erdigunean daude, autogestioa eta horizontaltasuna bermatzen dutelako. Hori dela eta, komunalismoaren ikuspegitik, ekonomiaren antolamendua ezin da estatu mailan erabaki; ekonomia tokiko asanbladen bidez gidatu behar da, haien erabakiek baldintzatuko baitute baliabideak nola eta zertarako erabiltzen diren (Almazán et al., 2023).

Azken zentzu horretan, komunalismoaren eta ekosozialismoaren arteko tentsio bat agerian jartzen da. Komunalismoaren ustez, botere politikoaren zentralizazioa arriskutsua da eta tokiko autodeterminazioa ezinbestekoa. Ekosozialismoak, aldiz politika publiko ekologiko orokorrak, planifikazioa eta deshazkunde koordinatua defendatzen ditu eskala handiagoko erakunde hierarkizatuagoen bidez.

Beste alde batetik, ekosozialismoa instituzionalismo berriaren kontra agertzen da, kapitalismoaren gaindipena, eta arazo ekologiko eta sozialak konpontzeko ez dituelako nahikotzat jotzen egokitzen instituzionalak. Ekosozialismoa kapitalismoaren kontraesan ekologiko eta sozialei aurre egiten dien proposamen politiko eta ekonomikoa da, deshazkundera eta ekoizpen-bideen demokratizazioa uztartuz (Saito, 2023). Krisia ez da soilik ingurumenekoa, zapalkuntza askoren ondorio sistemikoa baizik: langile klasearen eta naturaren ustiapena elkarrekin ulertzen ditu.

Kohei Saitoren ikuspegitik, komunismoa “komunen ukazioaren ukazio” gisa uler daiteke. Hau da, kapitalismoak pribatizatutako baliabide komunak berreskuratzea, oparotasun erradikala eta bizitza jasangarria lortzeko tresna gisa (Saito, 2023). Ekosozialismoak komunen berreskuratzea

eta hedapena proposatzen du, bai baliabide naturaletan (ura, lurra, energia berriztagarriak), bai teknologia ireki eta partekatuetan. Azken batean, ekosozialismoak sistema sozioekologiko bidezkoago baterako trantsizio bat irudikatzen du, komunitateen autonomia eta bizi-kalitatea erdigunean jarritz.

Hala ere, ekosozialismoak eta komunalismoak puntu amankomun batzuk ere partekatzen dituzte: biak dira trantsizio sozioekologiko baten aldekoak, biak dira autogestioa eta tokiko komunitateen zeregina azpimarratzen dutenak. Desberdintasun nagusia ez dago helburuan, baizik eta norantz, nola eta nondik antolatu behar den boterea: ikuspegi sistemikoa edo ikuspegi lokalista; planifikazio zentrala edo tokiko autogestio horizontala.

Ekonomia Sozial eta Solidarioak (ESS) pertsonen eta komunitateen ongizatea jartzen du ekonomiaren erdigunean, irabazi pribatuaren gainetik. Demokrazia ekonomikoa eta parte-hartze zuzena sustatzen ditu ekoizpen, banaketa eta kontsumo prozesuetan (Pérez de Mendiguren & Etxezarreta Etxarri, 2015). Ekonomia kapitalistan jarduten dute, misio sozial argiekin, horregatik, instituzionalismo berriak, erakunde mota egoki bezala ikus dezake zenbait aspektutan (merkatuak eta estatuak betetzen ez dituen zuloak izteko).

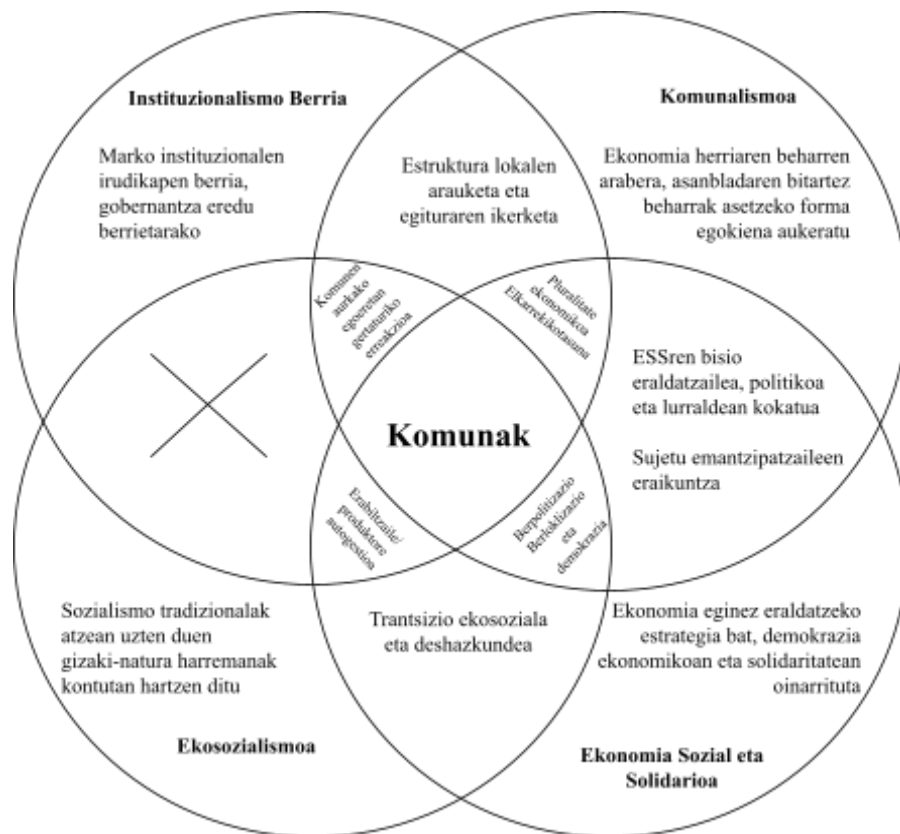
Merkatuan aritzeagatik ESS-k tentsioak izan ditzake bai komunalismoarekin bai ekosozialismoarekin. Komunalismoak ESSren praktika batzuk ikus ditzake merkatuarekiko konplizitate handiegiarekin, egitura ekonomiko kapitalistaren alternatiba oso bat eraiki beharrean. Ekosozialismoak, berriz, ESSren eskala mugatua eta bere estrategiaren moderazioa kritikatu dezake, aldaketa sistemiko eta ekologiko erradikalago baten premia azpimarratzen duelako.

Hala ere, baldintza egokietan, ESS tresna eraginkorra izan daiteke komunen kudeaketa kolektiborako eta trantsizio sozioekologikorako. Hots, ESSko erakundeak, hala nola kooperatibak, kontsumo taldeak edo energia komunitateak, baliabide komunen berrkomunalizaziorako eta gobernantza kolektiborako tresna izan daitezke (Morillas del Moral, 2020). Horretaz gain, ESS trantsiziorako paradigma gisa ere uler daiteke: ekonomia hibrido bat da, non komunen logikek merkatu kapitalistan gune alternatiboak sortzen dituzten. Zentzu

horretan, ESSaren eta komunaren arteko harremanak funtsezkoak dira deshazkunde eta ekosozialismoaren ikuspegitik trantsizio bidezko baterantz aurrera egiteko. (Morillas del Moral, 2020).

Paradigma desberdinak komunekin dituzten harremanak ondoko figuran laburtu eta bisualizatu dira:

2. Figura: paradigma eta komunaren arteko harremanak

Iturria: egiletza propioa

2.4.2. Komunaren definizio operatiboa

Komun gisa ulertuko da komunitate batek kolektiboki sortu, zaindu eta kudeatzen duen ondasun, baliabide edo egiteko modua, zeinak ukigarriak (lurrak, etxebizitza, infraestruturak) edo ukiezinak (energia, jakintza, software librea, auzolana) izan daitezkeen (Saito, 2023).

Komunitatea baliabide eta egiteko modu hori erabiltzen, sortzen edo zaintzen duen taldea da. Ez da "publiko orokorra", baizik eta erabilera eta gobernantzan parte hartzen duen komunitate zehatza, beti ere sarbide irekiaren eta eskubide indibidualen errespetuaren printzipiopean oinarrituta. Komunitate horrek, demokrazian eta autogestioan oinarritutako arau-sistema baten bidez, komunak modu kolektiboan kudeatzen ditu, behar eta testuinguru berrietara egokitzeko gai den gobernantza malgua eraikiz (Ostrom, 2010).

Gaineratu behar da komunek dituzten balioak ez direla ez enpresarenak, ez estatuarenak (Ostrom, 2010). Dikotomia horretatik irtetean, mozkinen logikaren menpetik irteteko aukera sortzen da, eta jarduera elkarlaguntzaren, solidaritatearen eta parekidetasunaren bidez garatzen da. Horrela, naturarekiko eta bizitzarekiko predatzaileak diren jarduerak gelditzeaz gain, komunek bestelako ekonomia eta gizarte-logika bat eratzen dute: bizitzaren erreprodukzioa eta ingurumenaren zaintza ardatz hartzen dituenak (Saito, 2023).

Azken finean, komunak ez dira soilik baliabide bat partekatzeko modu bat, baizik eta eraldaketa sozial eta politikorako subjektu kolektiboak, kapitalismoaren eta pribatizazioaren aurrean alternatiba bat proposatzen dute (Laval, 2016). Ildo eraldatzaile hori jarraitzen duten, eta baliabideak komunean jartzen dituzten esperientziek berkomunalizazio prozesuan laguntzen dute.

3. Kapituluia: Komunen Taxonomiaren garapena

Neoliberalismoaren gainbeherarekin, balio berrietan oinarritzen diren esperientzia ekonomiko berriak hedatzen ari dira Hego Euskal Herrian azken urteetan. Komunitatearen autogestio eta demokrazian oinarritutako hainbat esperientzia aurkitu dira, zeinak sektoreen arabera antolatu eta aztertu diren. Esperientzia bakoitzaren analisia garatu da. Sektore bakoitzaren analisiaren bidez, bakoitzak bizi dituen gorabeheren azterketa egiten da ikuspegi kritiko batetik. Eta, ondoren, komunek sektore horretan izan dezaketen intzidentzia zehazten da.

Esperientzien analisiari dagokionez, bakoitzaren aurkezpena egin da, eta komunen izaera eraldatzaileko aspektu espezifikoak identifikatzen dira. Ordea, zenbaitetan esperientzia gehiegi zirenez (Gaztetxeen kasuan 160, adibidez), antzeko ezaugarri edo sustatzaile berdinak dituzten sareetan antolatu dira esperientziak. Hurrengo taulan argi ikusten da Hego Euskal Herrian komunen esperientzien banaketa sektoriala.

3 Taula: Esperientzien izendapena sektoreka

Sektorea	Esperientzia edo Eredua
Energia sektorea	TEK
	EKIOLA
	Goiener EBK
	Administrazioak bultzatutako KEB
Etxebizitza sektorea	KOOBIZITZA
	BIZIKOOP
	TXIRIKORDA
Kultura eta hezkuntza sektoreak	Gaztetxeak
	Garaion
	Wikitoki
	Ikas-Komunitateak
	Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea

	Herri Unibertsitatea
Merkatu Soziala eta Finantzaketa Komunitarioa	REAS Merkatu Soziala
	KOOP57
	Fiare Banca Ética
	Goteo
	Eusko Tokiko Moneta
	Ekhi Txanpona

Iturria: Egilearen lana.

3.1. Energia sektorea

3.1.1. Testuingurua

Komun tradizionalen barruan energia sortzeko iturri desberdinak aurki daitezke, haize-, edo ur-erroten eta sutarako egur basoen kasuetan bezala. Energia-iturri horiek ikatza eta petroleoa bezalako erregai fosilekin ordeztu ziren. Hasieran erregai horiek oparoak ziren, baina merkatuaren logiketara hobeto egokitzen ziren, pribatizatzeko errazagoak diren ondasunak baitira: baztertzailleak eta lehiakorrak. Hots, jabeak erabilera edo kontsumoa oztopa dezake, prezio baten truke askatuz, gainera, pertsona baten erregaien kontsumoak beste batzuei erabilera ukatzen die (Saito, 2023).

Erregai fosilak herrialde zehatz batzuen eskuetan daude, eta haien kudeaketa enpresa gutxi batzuen esku. Aktore oligopolistiko horien nahien arabera hornidurak hainbat arazo sortzen ditu krisi klimatikoaz gain, energia beharrezkoa den gizartean ordain-ahalmenik ez duen jendeari eskubide hori ukatzeko arriskua sortzen baita (Saito, 2023).

Energia-iturri berriztagarriek, ordea, komunak ikuspuntutik aboratu gero, egoera aldatzeko ahalmena dute. Ez dira baztertzailleak, zailagoa delako eguzki argia edota haizearen erabilera ukatzea, eta, beraz, ia edonork sor dezake energia elektrikoa. Izaera horrek kudeaketa demokratikoko, eskala txikiko eta irabaziak lortzera bideratuta ez dagoen sare elektriko bat sortzeko aukera eskaintzen du (Saito, 2023).

3.1.2. Komunak eta energia sektorea

Mundu osoan zehar herritarrak antolatuz joan dira elektrizitate-kontsumo eta produkzio-eredu komunak sortzeko. Euskal Herrian Goiener Taldea da adibide nagusia. Goiener boluntario talde batek 2012an sortutako kooperatiba integral bat da, herritarrek elektrizitatearen gaineko kontrola berreskuratzea, horren garrantziaz jabetzea eta energiaren kontsumo arduratsu eta iraunkorra bultzatzea xede duena. Horretarako, energia elektriko berriztagarria merkaturatzeaz gain,

sorkuntza-proiektu propioak bultzatzen dituzte, bazkideek ezarritako irizpideen arabera eta komunitatea sortzeko ekintzak eramaten dituzte aurrera (Goiener Taldea, d.g.).

2019an komunitatearenak ziren proiektuek energiaren demokratizazioan eta dezentralizazioan zuten eragina baloratu zuen Europar Batasunak (EB). Horregatik, aitortza legala jaso zuten proiektuek *Clean Energy for all Europeans Package* (CEP) barruko direktiben bidez. Bertan, Energia Berriztagarrien Komunitate (EBK) kontzeptua definitu zen: EBKak energia trantsizioan laguntzeko herritarrek osatutako egiturak dira, autokontsumoaren eta proiektu desberdinen bidez energia berriztagarria ekoiztea eta kontsumitzea erraztea eta energiaren inguruan ahalduntzea helburu dutenak (Europako Batzordea, 2025). Ondorengo eskakizunak bete behar dituzte:

- Teilatuko instalazioak kontsumo gutxiagorako 2 km baino gutxiagorako egotea, eta lurrazalekoak 500 metrora.
- Energia berriztagarria bakarrik ekoizti daiteke.
- Partaidetza (edo irteera) irekia da herritar eta tokiko erakunde guztientzako.
- Informazio gardentasuna dago, kideen elektrizitate-kontsumoari eta komunitatearen funtzionamendu operatiboari dagokionez.
- Bazkideek energia zein merkaturatzailearekin kontratatatu nahi duten aukera dezake.

3.1.3. Berkomunalizazio ereduak

Momentu horretatik aurrera Euskal Herrian zehar EBKen sorrera etengabea izan da. Gaur egun, 100 esperientziatik gora daude aktibo. Hala ere, guztiek ez dituzte irizpide berak jarraitzen, EBK-k laguntzen dituzten hiru erakunde daudelako, eta bakoitzak bere ikuspuntua txertatzen dielako. Erakunde horiek Edinor, Ekiola, Goiener eta KE bulegoak dira, eta EBKak eratzeke sortu dituzten ereduaren arteko desberdintasunak aztertzen saiatuko da (2 eranskina).

3.1.3.1. Tokiko Energia Komunitatea, Edinor

a. Ezaugarri orokorrak

Energia Berriztagarrien Komunitateen sektorean lehiatzeko Edinorrek (Repsol) Tokiko Energia Komunitatea (TEK) marka komertziala sortu du. Edinorrek, TEKaren autokontsumo partekatuko proiektu fotovoltaiakoak diseinatzen, finantzatzen eta eraikitzen ditu, tokiko udaletxeekin eta enpresa pribatuekin elkarlanean (Edinor, d.g.). Horren adierazle da, Edinorrek zenbait industria parketan abiarazi dituen komunitate energetiko proiektuak

TEK ereduak Europar Batasunak energia komunitateei eskatutako eskakizun guztiak betetzean oinarritzen den energia berriztagarri komunitate ereduak da. Baina, lurralde bakoitzera egokitzen diren zerbitzuak dituzte. Hots, zerbitzua eta erraztasunak desberdinak dira hiri-, landa-, enpresa- eta eskola-eremuetarako.

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Europak eskatutako betekizunak betetzen dituenek, bere existentziak bere horretan hainbat onura dakartzkio komunitateko partaideari. Hala nola, fakturan %25 erainoko aurrezkia, tokiko ekonomia indartzea, isuri kontaminatzailezik gabeko elektrizitatea... Ordea, TEK ereduak baditu abantaila batzuk ere:

- “Giltza eskura” zerbitzua: Edinor arduratzen da proiektu tekniko osoa garatzeaz, instalazioaz, aholkularitzaz eta mantenuaz.
- Hasierako inbertsioa estaltzea eta diru-laguntzak eskatzea.

Oso eredu erosoak da bazkideentzat, aurrezkiak lan askorik gabe lor ditzaketelako eta, beraz, erraztasunez erreplikatu daiteke. Halaber, onurak ere murrizten dira, ez delako lortzen komunitate sarerik sortzea, ezta kontzientziazio edo ahalduntze sakonik, enfasia aurrezpen ekonomikoan eta erosotasunean egiten delako. Gainera, energia komunitatea Edinorren

zerbitzuekiko menpekora izango da, eta ez da subiranotasun errealki egongo. Azken finean, figura kooperatiboa baliabideak batzeko forma bezala bakarrik ikusten da, eta ez da bide bat demokrazian oinarritutako energia sistema baterako. Kooperatibaren atzean, merkatuko logikarekin jokatzeko duen erakundea baitago: Edinor, S.A.U.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

4. Taula: TEK eredua eta komuna

EREDUA	Tokiko Energia Komunitatea (TEK)	
KOMUNA	Autokontsumo partekaturako instalazio fotovoltaikoa	
SUSTATZAILEA	Edinor, S.A.U. (Repsol)	
EGITURA	Kooperatiba eta elkarte	
KOPURUA	14	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Ertaina
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Baxua
Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Baxua

Iturria: Egilearen lana.

3.1.3.2. EKIOLA, KREAN eta Energiaren Euskal Erakundea

a. Ezaugarri orokorrak

Mondragon Korporazioaren KREAN ingeniartza sustatzailearen eta Euskal Energia Erakundearen (EEE) arteko lankidetzak publiko-pribatuari ekin zioten auto-hornikuntza bultzatzeko, horrela energia sektoreko kanpo mendekotasuna murriztu eta era berean energia berriagarrien bidez klimaren aldeko apustua egiten baita (Sasiain et al., 2024).

Lankidetza horren fruitua EKIOLA eredua da. Herri desberdinetako herritarrak eta eragileak kooperatibetan batzen dira. Kooperatibek bere bazkideen kontsumo energetiko osoa eguzki-energiako parke txikien bidez hornitzeko proiektuak garatzen dituzte. Ereduek zenbait berezitasun aurkezten ditu (Sasiain et al., 2024):

- Jasangarria: Energia fotovoltaikoaren ekoizpena. 1 MWp eta 5 MWp arteko lur gainean eraikitako parkeen bidez.
- Kooperatiboa: Kudeaketa kooperatiboa eta komunitarioa.
- Lehiakorra: Diseinuan eta kudeaketan. Ez da espekulazioa, behar den energia besterik ez da produzitzen.
- Egonkorra: Epe luzearako kostu egonkorak.

Ekiolen esperientziak Araban izan du zabalkunde handiena, non eskualdekako ikuspuntua eskaini diotenez 6 kuadrillak hartzen dute parte, Gasteizko Koadrilla izan ezik. Guztira, 12 kooperatiben barruan 40 herrik hartzen dute parte (ASSET, 2025).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Aitortzekoa da ereduek Araba osoan zehar lortu duen zabalkundea. Izan ere, parke fotovoltaikoak instalatzeko lurra edukitzeak, kooperatibista guztien energia kontsumoa estaltzeko aukera ematen du. Horrela, lur-gaineko parkeak diren arren, inoiz ez dira handiegiak izango, ezta bestelako jarduerarik oztopatuko, inguruko herritarren beharrak asetzeko baino ez direlako, eta beraiek erabakitzen dutelako non eraiki.

Gainera, kanpoko elektrizitate iturrietatik guztiz askatzea lortzen da, prezioaren aldetik behintzat. Ereduek trantsizio energetikoaz gain, tokiko autokudeaketan ere enfasia jartzen du, eta administrazioa eta hiritargoa ulertzeko modu berri batean, non komunitateak bere energia kontsumoaren gainean erabakiak hartzeko aukera izango duen, eta eragile publikoekin eta Mondragon Korporazioarekin sinergiak bilatzen dira, mapa energetikoa eta kontsumoa ulertzeko modua aldatuz (ASSET, 2025).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

5. Taula: EKIOLA eredia eta komuna

EREDUA	EKIOLA
KOMUNA	Autokontsumo partekaturako instalazio fotovoltaikoa
SUSTATZAILEAK	KREAN (Mondragon Korporazioa), Energiaren Euskal Erakundea (EEE)
EGITURA	Kooperatiba
KOPURUA	12
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Ertaina
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.1.3.3. Energia Berriztagarrien Komunitateak, Goiener Taldea

a. Ezaugarri orokorrak

Eredu zabalena Goiener Taldeak aurkezten du, krisi ekosozialari erantzuteko erraminta bezala ikusten dituelako. Goienerrentzat EBK-k entitate juridiko kolektiboak dira, komunitate baten eskutik sortuak, tokiko energia jasangarria sustatzeko, autogestioa, kohesioa eta energia subiranotasuna lortzeko helburu dutenak (Goiener Taldea, d.g.).

Ezaugarriek zabaldu egiten dituzte orain arte ikusitako EBK eredu onura sozial, ekonomiko eta ingurumenekoak, aldaketa sakonagoak lortzeko beharrezkoak diren helburuak bilatzen dituzte komunitate hauek (Goiener Taldea, d.g.).

Onura ekonomikoak:

- Fakturak ulertzen laguntzea eta tarifak nola hobetu erakutsiz.
- Tokiko ekonomia sustatzea, zirkuitu laburreko baliabideak erabiliz.

Ingurumen onurak:

- Energia kontsumoa gutxitzea, trantsizio elektrikorako egin beharreko esfortzua murriztuz bizi-kalitatea hobetuz.
- Energia iturri desberdinak baloratzen dira, tokiko ingurumenera egokiago moldatuz (industriagune eta hiriguneetan teilatu-gaineko eguzki-plakak, ur emari handiko lekuetan hidroelektriko txikia, biomasa...).

Onura Sozialak:

- Komunitatea sortzea, berdintasunezko autogestioarekin gizarte kohesionatuz.
- Zaurgarritasun egoeran daudenak babestea tarifa plan desberdinekin.
- Ahalduz demokratikoa, partaidetza zabala; jendea eta instituzioak taldean parte hartzea bultzatuz.

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Goienerrek bultzatutako EBK-ek onura energetiko, sozial eta ingurumenekoetan sakontzeko zenbait ekintza eramaten dituzte aurrera, eta ez dira soilik energia produkzioan gelditzen. Bazkideek lan handia garatzen dute beren beharrak ezagutzeko eta, ondoren, proiektuekin jarraitzeko. Adibidez, eguzki-energia sustatzen bada ere, herri bakoitzean energia-iturriarik aproposena aukeratzeko lan egiten da. Horren barruan, ahaztuta zeuden ur-jauziak berreraikitzea, efizientzia energetikorako neurriak hartzea, tarifak ulertzeko informazioa ematea eta haurren kontzientziazioa sartzeko dira (Goiener Taldea, d.g.).

EBK-ak ez dira soilik instalazio fotovoltaikoak kudeatzeko kooperatibak; komunitatearen energia-subiranotasuna eta eraldaketa soziala sustatzeko tresna dira. Talde hauek energia sektorea bere osotasunean ulertzen dute. Lehenik eta behin, komunitatea sortzea eta indartzea bilatzen dute, kontzientzia hartzea eta bere beharrei bakarrik erantzutea, behar berriak sortu gabe, aurrezpen energetiko errealekin bat lortzeko. Demokrazia eta autogestioaren printzipioak jarraituz, beren jardueraren bitartez zaurgarritasun egoerako pertsonen laguntza emateko, eta

komunitate-sareak indartzen eta hezkuntza eta kontzientziazio lanak garatzen dira (Goiener Taldea, d.g.).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

6. Taula: EBK eredua eta komuna

EREDUA	Energia Berriztagarrien Komunitatea
KOMUNA	Energia sorkuntza eta kontsumoaren burujabetza
SUSTATZAILEA	Goiener Taldea, S. Coop
EGITURA	Kooperatiba eta elkarte
Kopurua	36
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismotik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.1.3.4. Komunitatea Eraldatzeko Bulegoak, Nafarroako Gobernua eta Gasteizko Udala

a. Ezaugarri orokorrak

Nafarroako Gobernuak eta Gasteizko Udaletxeak Komunitatea Eraldatzeko Bulegoak (KEB) jarri dituzte martxan. Nafarroako gobernuaren kasuan Nasuvinsa, S.A. enpresa publikoaren bidez sortutako inizatibak dira. Eraldaketa energetikoa bultzatzeko helburua duten 8 bulegok osatzen dute KEB sarea Nafarroan (KEB Nafarroa, d.g.), Gasteizkoa bakarra da. Eraldaketa energetikoa bultzatzeko, gizarte jasangarriago, solidario eta justuago baten alde lan egin nahi duten pertsonei eta taldeei laguntza eskaintzen die. Bulego honen bitartez Energia Komunitateak sortzea bilatzen du. Horretarako, hainbat ekintza-lerro ditu (KEB Nafarroa, d.g.):

- Energia Komunitate kopurua maximizatzea.

- Pertsonak prozesuaren protagonista izatea, eta pertsonen eta iniziatiben arteko kooperazioa sustatzea.
- Komunitate energetikoaren kontzeptua eta horren onurak zabaltzea eta ezagutaraztea.
- Energiaren erabilera-eredua eraldatzea eta ekonomia sozial eta solidarioaren balioak txertatzea lagundutako eta aholkatutako energia-komunitateetan.
- KEBek duten funtzioa azaltzea eta jakinaraztea.
- Kontsumo arduratsu eta kontzientziazkoa, onura kolektiboa, lurraldean eragin positiboa, trantsizio energetiko zuzena eta ekonomia zirkularraren garrantzia sustatzea.

Nafarroako KEB sarean 51 Energia Komunitate daude, zenbait Goienerren laguntzarekin sortuak. Sareko komunitatearen % 27,45k kooperatiba izaera du, eta elkarte izaera % 72,55ak. Oro har, 1795 bazkide dira EK guztien artean, horietatik 1.652 dira pertsona fisikoak (*KEB Nafarroa*, d.g.). Gasteizko sarea 19 energia komunitate desberdinek osatzen dute, eta 1.014 pertsonak hartzen dute parte.

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

KEB sareko Komunitate Energetikoak Goiener sarekoen ibilbidea jarraitzen dute: beren jardueraren bitartez energia sorkuntza baino, kontsumoaren burujabetza kolektiboa bilatzen dutelako. Energia ez da salgai bihurtzen, oinarritzko eskubidea da, eta haren inguruko erabakiak kolektiboki hartzen dira, sortutako balioa irabazi ekonomikoetatik erabilera-baliora pasatzen da.

Azken finean, KEB sareko bulegoek demokrazia eta autogestioaren bidez gizartearen oinarritzko beharrak era asetzen duen komun formula bat zabaltzeko balio dute. Ikuspegi sozialeko Energia Komunitate horiek sarean antolatzen eta koordinatzen laguntzen dutelako, haien autonomia mantenduz sinergiak bilatzearekin batera. Horretarako, komunitate berriei hasteko informazioa, tresnak eta gainontzeko komunitateekin sartzeko aukera aurreratzen dizkie. Lan horrek alde positibo ugari ditu, esaterako, botere kolektiboa sortzen da horrela, hau da, burujabetzaren eta kudeaketa demokratikoaren alde lobing egiteko aukera. Baina eredu honek ere bere gabeziak baditu, Foru Gobernuara lotuta egoteak haren finantzaketaren menpekotasuna sortzen du, gobernu-aldaketekiko bereziki zaurgarri bihurtuz.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

7. Taula: KEB eredia eta komuna

EREDUA	Komunitate Eraldaketarako Bulegoa
KOMUNA	Energia sorkuntza eta kontsumoaren burujabetza
SUSTATZAILEA	Administrazio publikoa (Nasuvinsa S.A. eta Nafarroako Gobernua, eta Gasteizko udala)
EGITURA	Kooperatiba eta elkarteak
Kopurua	36 Nafarroan, 19 Gasteizen
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismoetik	Altua
Natur-ondasunen erreproduktzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreproduktzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.2. Etxebizitza sektorea

3.2.1. Testuingurua

“Etxebizitza oinarritzko giza eskubidea da: segurtasuna, osasuna eta ongizatea bermatzeko ezinbestekoa. Hala ere, mundu guztian zehar milioika pertsonak etxebizitza eskuragarri eta egokia aurkitzeko borroka etengabea dihardute. [...] Etxebizitzaren krisi globala desberdintasun ekonomikoek, urbanizazio azkarrak eta merkatu dinamikek bultzatzen dute. Eta, garapen bidean dauden zein garatutako herrialdeetan du eragina.” (Solkes Magazineko erredakzio taldea, 2025).

Krisi horren aurrean legediak etxebizitza-kooperatiben figura proposatzen du, etxebizitzaren eredu nordikoan oinarrituz. Kooperatiba horiek etxebizitzaren sustapenaren bidez bazkideei etxebizitza eskaintzea dute helburu, haien kudeaketa kolektiborako aukera eskainiz (Merino Hernandez, 2013). Ordea, orain gutxi arte, etxebizitza-kooperatibak sustapenerako baino ez dira erabili, behin etxebizitzak eraikita, bazkideei dagozkien etxeak esleitu eta kooperatiba likidatu egiten zen (Merino Hernandez, 2013).

3.2.2. Komunak eta etxebizitza sektorea

Komunen ikuspegitik etxebizitzaren birjabetze komunitarioa gertatzea ezinbestekoa da. Eta kooperatibak likidatzerakoan, etxebizitzaren izaera pribatu tradizionala mantentzen da (Merino Hernandez, 2013). Horregatik, komunak ikuspegitik kohousing, koetxebizitza edo etxebizitza kolaboratibo deritzon ereduari esleitzen zaio eraldaketarako ahalmen handiena. Eredu hori 1960ko hamarkadan hasi zen garatzen, Danimarkan. Kohousinga nahita sortutako espazio bat da, non pertsona eta familia desberdinek beren bizitzarako espazio pribatua izango duten, baina komunitate bizitzarako espazio partekatuak ere izango diren (Ametsak Sortzen, 2018).

Espazio hauek komunitatearen autogobernuan eta elkarlanean oinarritzen dira. Horrela, baliabideen erabilera efizientea edo egokiagoa lortzeko gaitasuna dute. Baliabide fisikoaren efizientzia: sukalde, ortu edo tresna desberdinen kasuan bezala. Edota ukiezinena: baliabide

finantzarioen kasuan (eremuaren erosketa eta eraikuntzarako) edo *know-how* eta zaintza partekaturako ere (Ametsak Sortzen, 2018).

3.2.3. Berkomunalizazio ereduak

Euskal Herrian herritarren etxebizitza birjabetzerako eta merkatuaren ezegonkortasunari eta espekulazioari iskin egiteko hiru eredu nagusi daude martxan. Esperientzia nagusiak bi ereduen sare desberdinetan eratuta daude, beren interesak defendatzen, eta elkarlanean aritzeko espazio direnak, eta bestetik, bultzada estatuaren bultzadak daude (3 eranskina). Alde batetik, Bizikooopen babespean dauden etxebizitza kooperatiba gehienak daude. Eta, bestetik, erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatibak daude, Koobizitza sarearen baitakoak. Halaber, udaletxe desberdinek ere beren herritarren etxebizitza arazoei erantzuteko ekimenak ere bultzatu dituzte .

3.2.3.1. KOOBIZITZA, Erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatiboaren sarea

a. Ezaugarri orokorrak

Koobizitza Euskal Herriko erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatiba proiektuak biltzen dituen foro berria da. Azken urteetan hainbat ekimen eta eragileen artean landutako harreman-sare eta kolaborazioaren ondorioz sortu da, REAS Euskadi eta REAS Nafarroaren laguntzarekin (KOOBIZITZA Sarea, d.g.).

Kooperatiben bidezko erabilera-lagapen ereduak etxebizitza merkeagoetarako sarbidea eskaintzen du, ondasuna ez baitzaie bazkideei ematen, baizik eta etxebizitza mugagabeki erabiltzeko eskubidea. Horrela, erabilera pribatua mantentzen da, baina ondasuna kolektiboa denez, espekulazioa gelditzea eta ziurgabetasuna murriztea lortzen da (KOOBIZITZA Sarea, d.g.).

Sarearen parte diren kooperatiben ezaugarriak:

- Irabazi asmorik gabeko ekimenak izatea eta jabetza kolektiboa bermatzea kooperatiba formaren bidez. Kooperatibak kideei etxebizitza erabiltzeko lagapena egingo dio.
- Auto-sustapenean eta, ahal den heinean, autogestioan jardutea, elkarri laguntzeko komunitatea sortzeko bidean.
- Etxebizitzara sarbidea eskuragarria eta inklusiboa izan dadin erremintak ezartzea.
- Proiektuak egikaritutako diren tokiko inguruarekiko erantzukizuna, bai ikuspegi ekologikotik, baita giza harremanen alorretik.
- Ereduaren hazkunde eta errepikagarritasuna ahalbideratzeko lanean jardutea.

Sareak helburu nagusi inguruko ekimen hauen aterki izatea du. Baina baita dokumentazio banku irekiak sortzea, esperientzia ezberdinak guztion eskura jartzeko; administrazioarekin interlokuzioan aritzea, etxebizitzarako eskubidea bermatzeko lan egiteko, egungo legedi eta araubidea, eta berau aplikatzeko modua hobetuz, eta etxebizitza politikak garatzen laguntzeko; eta, azkenik, ereduaren hedapena sustatzeko, eredu argi ulertarazteko (KOOBIZITZA Sarea, d.g.).

Finantzaketari dagokionez, bazkide baten ikuspegitik, etxebizitza pribatu bat erostearekin antzekotasunak ditu. Izan ere, hasierako kuota bat ordaindu behar dio kooperatibari etxebizitzarako eskubidea eskuratzeko. Kuota horrekin, normalean, kooperatibaren izenean mailegu bat eskatzen zaio banku etikoko entitate bati. Mailegu horrekin etxebizitza erosten edo eraikitzen da, eta ondoren kuotak ordaintzen zaizkio kooperatibari, maileguari eta eguneroko gastuei aurre egiteko (KOOBIZITZA Sarea, d.g.).

Hala ere, etxebizitza pribatu bat erostearen aurrean zenbait abantaila finantzarioak aurkezten ditu:

- Kostu txikiagoa, irabazi asmorik ez dagoelako.
- Dirulaguntzak, eta laguntza publikoa (lursaila eskuratzeko, adibidez).
- Interesak gastutzat hartzen direnez, desgrabatu egin daitezke.
- Elkarrekiko laguntzako formula berritzaileak (barneko funts solidarioak, *crowdfunding* edo *crowdlending*-a).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Koobizitza etxebizitza-eredu alternatibo bat izatetik haratago doa, gizartearen antolaketarako esperimentu komunala da. Bertako esperientziek desberdintasunak kontuan hartuta, pertsonen etxebizitzarako eta zaintzarako oinarritzko beharrak era erreplikagarrian asetzen dituzte. Hau da, esperientzia bakoitzak bere komunitatearen beharrei erantzuten dion bitartean, beste leku batzuetan kopiatu daitezkeen ereduak direla erakusten dute.

Erabilera-lagapeneko kooperatiben bidez ondasuna (etxebizitza) ondasun kolektibo iraunkor bihurtzen da. Kolektibizazioaren bidez, etxebizitza eta haren inguruari lotutako erabakiak autogestioan oinarrituta hartzea lortzen da, harreman kapitalista zein patriarkaletatik haratagoko praktikak sustatuz, eta zaintza erdigunean jarritz.

Sareak naturarekin harreman arduratsua lantzen du. Eraikuntzan, baserrien edo bestelako eraikuntzen zaharberritzerako programen bidez eratzen dituztelako kohousing-ak, ingurumen inpaktua minimizatuz. Eta, proiektuaren biziraupenean zehar, efizientzia energetikoaren eta tokiko irtenbideen alde egiten dutelako.

Bestalde, proiektu hauek saretze logika indartzen dute, kohousingen arteko harremanak, kooperatiben arteko sinergiak, eta zaintzarako aliantzak eratuz. Sare horiek komunitateak indartzen dituzte, baliabideak partekatuz eta ezagutza kolektiboa trukatzuz, harreman ez-kapitalistak sustatuz. Gainera, finantza etikoko erakundeekin saretzeak eraikuntzaren eta finantzaketa kostuei aurre egiteko lagungarria izan daiteke, zeinek sarbide irekia oztopa dezaketen muga nabarmenak diren.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

8. Taula: KOOBIZITZA eredia eta komuna

EREDUA	KOOBIZITZA Sarea
KOMUNA	Erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatibak
SUSTATZAILEA	REAS Euskadi eta REAS Nafarroa

EGITURA	Kooperatiba
KOPURUA	10 etxebizitza eta 3 eragile
KOMUNEN EKONOMIAREKIN HARREMANA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Ertaina
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.2.3.2. BIZIKOOP, Etxebizitza Kooperatiben Federazioa

a. Ezaugarriak orokorrak

Bizikoop Euskal Etxebizitzen Kooperatiben elkarte sektoriala da. Eta, afiliatutako entitate kooperatiboen defentsa, koordinazioa eta aholkularitza bermatzeko eratu zen. Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE) garatzen du bere egintza, hiriguneetan nagusiki, baina Nafarroan ere jardun daiteke, eta Euskal Herriko antzeko erakundeekin elkarlanean aritzeko asmoa agertzen du (BIZIKOOP, d.g.).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Proiektuen izaera aniztasuna oso zabala da, baina, oro har, kooperatiba gehienak auto-promoziorako kooperatibak dira, proiektua bukatutakoan likidatzen direnak. Bizikooopen proiektu gehienak, likidatzean, “etxebizitza pribatuen merkatura” itzultzen dira. Hots, kapitalismoaren ondasunen pribatizazio logika jarraitzen du, etxebizitzaren izaera espekulatiboa ez da galtzen. Bizikoopek bultzatutako etxebizitzen artean, Bizikide S. Coop da erabilera-lagapeneko erregimenean dagoen bakarra, eta beraz, ondasun komuntzat har daitekeen proiektua (BIZIKOOP, d.g.).

2019. urtean Donostian eratu zen BIZIKIDE proiektua aurreko atalean aipatutako erabilera-lagapeneko etxebizitza kooperatiboen bezala funtzionatzen du (kooperatiba da promotorea eta erabilera eskubideak esleitzen dituen), baina babes ofizialeko etxebizitzaren baldintzekin. Horrela, baldintzak betetzen dituztenen artean zozketa bat egiten da, eta ondoren sortzen da komunitatea (ASSET, 2025).

Jabetza kolektiboa den arren, espazio komun gutxi dituen proiektua da, beraz, komunitatea sortzea eta lantzea zailagoa da. Beraz, ez da kohousing bat, aprobetxatu zitezkeen zenbait esperientzia, jakintza eta sinergia galduz. Ordea, ez da ahaztu behar, etxebizitza publiko edo komunitario parke handi baten faltan, administrazioek babestutako ekimen hau aurrerapauso handia dela etxebizitzaren eskuragarritasunean, batez ere gazteen kasuan, eta herritarren parte-hartzean (ASSET, 2025).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

9. Taula: BIZIKOOP eta BIZIKIDE ereduak eta komuna

EREDUA	BIZIKOOP	BIZIKIDE
KOMUNA	Etxebizitzaren eraikuntzarako baliabideak	Erabilera-lagapeneko VPO/BP Etxebizitza
EGITURA	Kooperatiba	Kooperatiba
SUSTATZAILEAK	Kooperatiba federatuak	BIZIKOOP, Eusko Jaurlaritza
KOPURUA	81	1
KOMUNEN EKONOMIAREKIN HARREMANA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Baxua	Ertaina
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	-	-
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Ertaina	Altua

Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Baxua	Baxua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Baxua	Ertaina

Iturria: Egilearen lana.

3.2.3.3. TXIRIKORDA, belaunaldi-arteko etxebizitza komunitarioa

a. Ezaugarri orokorrak

Txirikorda 2024an, Usurbilen, inauguratutako belaunaldi-arteko etxebizitza komunitarioa da. Usurbilgo Udalak bultzatu duen proiektua da, herriak bizi dituen arazo biri era berritzailean aurre egiteko (Usurbilgo Udala, 2024):

- Gazteek etxebizitza eskuratzeko dituzten zailtasunak.
- Adinekoen bakardadea edo/eta beren etxebizitzaren irisgarritasun falta.

Horri irtenbidea emateko, bi kolektiboetako herritarrei alokairuan bizitzeko aukera emango dien etxebizitza eraiki zuten. Etxebizitza bakoitza beren kabuz independentea izango da, egongela, sukaldea, komuna, logela eta terrazarekin. Espazio komunak ere izango ditu, hala nola, terraza teilatuan, portxea sarreran, garbigailuak, biltegiak, sukaldea, jantokia, egongela, liburutegia eta erabilera anitzeko gela (Usurbilgo Udala, 2024).

Usurbil Herri Zaintzaile programaren barruan dago, eta komunitatean bizitzeko eredua izatea nahi du. Horretarako, komunitateak ezarriko ditu espazio partekatu horien erabileraren arauak edo jarraibideak, garbiketa txandak, erabilpenak eta ordutegiak. Hots, autogestioan oinarrituko denez, bertako bizilagunek ezinbesteko baldintza izango dute astean zenbait ordu komunitateari eskaintzea, eta erosketa komunitarioak bultzatuko dira (Usurbilgo Udala, 2024).

18 eta 30 urte arteko gazteentzat eta 65 urtetik gorako pertsonak parte-hartu ahal izango dute. Eta, errentan diru-sarreraren % 15 ordaindu beharko dute, hileroko gutxienekoa 90 eurotan dago ezarrita. Urtero, diru-sarreraren berrikuspena egingo da, eta errenta horren arabera zehaztuko da (Usurbilgo Udala, 2024).

Txirikordak energia berriztagarrien eta bertako kontsumo arduratsuaren aldeko apustua egiten du. Horrez gain, Txirikordak Usurbilgo bizitza publikoan eragile aktibo izan nahi du, beraz, barruko eta kanpoko jarduerak bultzatuko ditu (Usurbilgo Udala, 2024).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Txirikorda kohousingak KOOBIZITZA ereduarekin zenbait antzekotasun partekatzen ditu: erabakiak hartzerako orduan demokraziaz jokatzea, edo eguneroko kudeaketarako autogestioan oinarritutako eredua izatea. Gainera, belaunaldi-arteko zaintzan oinarria izatean eta energia berriztagarriaren eta efizientziaren ikuspegitik aurrekoaren balioekin bat egiten du.

Hala ere, baditu bere diferentziak. Jabegoaren kasuan esaterako, ez da kolektiboarena izango, Usurbilgo Udalak mantenduko baitu, eta gazteen permanentzia bost urtetara mugatuta dago. Horrek proiektuarekiko atxikimendu-eza eragin lezake eta parte-hartzea murriztu. Paperean, ordea, parte-hartzearen arloan bi ereduaren artean egunerokotasunean ez litzateke desberdintasunik egon beharko.

Saretze aldetik, sektoreko ekimenekin saretu ez den arren, herriko zaintza estrategiaren barnean tokiko beste eragileekin koordinatzea espero da, espazioak, jakintzak eta baliabideak partekatuz.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

10. Taula: TXIRIKORDA esperientzia eta komuna

ESPERIENTZIA	TXIRIKORDA, Usurbil	
KOMUNA	Belaunaldi-arteko etxebizitza komunitarioa	
EGITURA	Kooperatiba	
SUSTATZAILEAK	Usurbilgo Udala	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarrizko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		-
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua

Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.3. Kultura eta hezkuntza

3.3.1. Testuingurua

Euskal kulturak, eta kultura globalak orokorrean, pribatizaziorako presio handia jasaten ari da. Kulturaren pribatizazioaren adibide paradigmaticoa euskal musika eszena da, non enpresa pribatu bakarra kontratu eta estrategia publiko kultural askoren erdigunean dagoen. Eta, horrekin musikari askok enpresa horretako agenteekin baino ez dute aurrera egiteko aukera ikusten (Cancela, 2023).

Egoera horrek alternatiba herrikoiak geldiaraztea eta hiri eta herrien gentrifikazioa dakar, kultura kapitalaren menpe ezartzen delako. Hots, jaialdi eta ekitaldiak ez dira herritarren beharretara egokitzeko antolatzen, baizik eta turistak eta inbertsioa ekartzeko antolatzen dira. Gainera, musika ekitaldiak eksklusibo bihurtzen dira, enpresa pribatuarekin lan egiten duten artistek beste eremu batzuetan jarduteko kontratu bidezko oztopoak jasotzen dituztelako (Cancela, 2023).

Baina antzekotasunak aurki daitezke hezkuntzaren kasuan, non unibertsitate pribatuak hedatzen ari diren. Espainiar estatuan 2015/16 ikasturtetik 2024/25 ikasturtera % 28,12 igo da unibertsitate pribatuen zenbatekoa, eta Nafarroan unibertsitate guztien % 78 pribatua zen, eta EAEn unibertsitateen ia erdia (Epdata, 2025). Gainera, ikastetxe pribatuen zenbakiak gora egiteaz gain, ikasketa-planek enpresa pribatuaren interesetara moldatzen dira, gizartearen beharretara moldatu ordez.

Musikaren egoera berezia da ez delako aspektu fisikoetara mugatzen, baina aspektu digitala ere baduelako. Interneten, orain arte aipatutakoak areagotu egiten dira: streaming-plataforma erraldoiek dute entzuleen kontsumoaren gaineko kontrola. Hezkuntzaren inguruko politika publikoak garatzerakoan digitalizazioak ere erabateko pisua hartu du. Eta, UPV/EHUren kasuan bezala, erabiltzen den softwarea plataforma erraldoiei erosten zaie.

3.3.2. Komunaren eragina sektorean, prokomunarekin lotura

“Militantziak sortu du euskal musika eta bere instituzionalitate kontrakulturala. Gaztetxe sareak, zentro sozial eta zibikoek, Kafe Antzokiek... Horiek guztiak merkatuaren parametroen barruan sartzea ez da errealista. Euskal kulturak ezin du eremu komertzial horretan soilik biziraun” (Cancela, 2023). Izan ere, musika taldeak komunitate eta mugimendu desberdinetan sortzen dira, behetik betiere.

Horren aurrean, jakintza eta kultura guztion ondare den gisa aitortzen dituzten ekimenak agertzen dira. Hezkuntza, kultura eta aisia sortzeko espazioetan jabetza kolektiboa eta kontrol komunitarioaren logikaren bitartez kudeatuko diren eremuak sortzeko helburua agertzen dutenak. Kulturaren kasuan, esaterako, herri jaialdiak, tokiko kultur etxeak eta auto-antolatutako musika zirkuituak dira alternatiba (4 eranskina). Hezkuntzan, berriz, herri unibertsitateak, ikasketa kolektibo autogestionatuak, eduki irekiak dira aukeratutako bidea (5 eranskina).

3.3.3. Berkomunalizazio esperientziak kulturean: kultura librearen aldeko espazio eta praktika komunitarioak

3.3.3.1. Gaztetxeak

a. Ezaugarri orokorrak

Euskal Herriko okupa-mugimenduaren erakusgarri handiena da. Europan 1970an sortu zen *squatter* mugimenduarekin harreman estua du, baina bertako egoera sozio-politikoaren eraginez bere ezaugarri propioak ere garatu ditu. Izan ere, 1980ko hamarkadan, berandu iritsi ziren lehen esperientziak, trantsizio betean eta Petroleoaren Krisiarekin bat eginez. Azken horrek, gazteen langabezia-tasa izugarriak eragin zituen (Cancela, 2023). Eta, horrek belaunaldi-arteko haustura kulturalarekin eta aisialdi ez-instituzionalizaturako aukera faltagatik, gaztetasunean eta aisian oinarritutako mugimendu bat sortzea ekarri zuen. Punk kulturaren eta Euskal Rock Erradikalaren garapenerako funtsezko espazio izan ziren gaztetxeak (Erostarbe Leunda, 2015).

Gaztetxeak, oro har, gazte-mugimendu batek okupatutako espazio abandonatuak dira (nahiz eta gaur egun adin tarteak zabaldu diren kasuak badiren). Gaztetxeek espazio fisiko batez hornitzen ditu gazteak haien ezinegon kultural, sozial eta politikoei erantzuna eman ahal izateko, aretoen, sukaldeen eta musika-lokalen bidez. Eta, modu horretan, ekintza ezberdinak aurrera eramateko aukera ematen dute; horietan, ezagutza, kultura, musika eta bestelako aisia partekatuz, harremanak eta komunitatea sendotu eta saretzen dira.

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Gaztetxeek oro har erakusten duten eraldaketa potentziala handia da:

- Kudeaketa kolektiboa:
  - Erabakiak batzarretan hartzen dira, horizontalki eta autogestioan oinarrituta.
  - Parte-hartze irekia: ez da soilik erabiltzaileena, baizik eta gaztedia osoarena.
- Ekintza politiko eta kultural alternatiboak:
  - Merkatu logikatik kanpo dauden ekimenak sustatzen dituzte (kontzertuak, tailerrak, hitzaldiak...).
  - Hiri gentrifikazio eta kultura instituzionalizatuari kontrapisua egiten diote.
- Autonomia:
  - Gaztetxe bakoitzak bere estrategia politikoa autonomoki garatzeko aukera du.
  - Beste gaztetxe batzuekin defentsarako edo bestelako helburuekin saretu daiteke.

Hala ere, ezaugarri horiek betetzeko zailtasunak ere agertzen dira, parte-hartzaileen ikuspuntu desberdintasunak, despolitizazio korronteei edo talde bakar baten asanbladaren monopolizazioa direla medio (Seijo, 2021).

c. Egungo testuingurua

2022an Bilboko Okupazio Bulegoak 160 esperientzia aktibotik gora zerrendatzen zituen bere okupazioaren mapan (Bilboko Okupazio Bulegoa, 2022). Horietatik zenbaitek instituzioekin akordioak dituzte, espazioa mantendu eta bizikidetzarako arauak ezartzen dituztenak. Horrela, errazago landu dezakete eskaintza kulturala (Erostarbe Leunda, 2015).

Ordea, ez da beti horrela izaten, eta 160 gaztetxeko zifra horrek gorabeherak sufritu ditu hainbat arrazoiengatik. Batetik, gaztetxeak ez direlako proiektu finkoak, eta haien aktibitateak maila desberdinak bizi ditzaketelako. Eta, bestetik, estatuak okupazioaren aurkako jarrera indartu du. Horren erakusle dira Etxarri II eta Durangoko gaztetxeen kaleratzeak, baita okupazioaren inguruko lege berria ere. Horrek kaleratzeak erraztu eta arindu ditu, aurretik zeuden gazte asanbladen eta sortzen ari ziren gazte asanbladen kaltetan (Seijo, 2021).

Eraso horien aurrean, gaztetxeen autodefentsarako sare berrien beharra ikusi, eta Erraki Gune Autogestionatuen Babes Sarea eratu zen. Sare horrek maila handiago bateko eraldaketan eragina izateko aukera zabaltzen die gaztetxeei (Seijo, 2021).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

11. Taula: GAZTETXEAK eta komuna

EREDUA	Gaztetxeak eta zentro sozial autogestionatuak	
KOMUNA	Kultura espazioa	
EGITURA	Asanblada	
SUSTATZAILEAK	Tokiko gazte asanbladak	
KOPURUA	164 (2022)	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Ertaina
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.3.3.2. Garaion Kultura Elkarte

a. Ezaugarri orokorrak:

Garaion Kultura Elkarte 2008an Ozaetan (Barrundia, Araba) auzokide talde batek eratu zuen irabazi asmorik gabeko kultur elkarte da. Baserri eta behitegi bat auzolanean berreskuratu eta kulturgune bilakatu zituzten. Bertan komunitatearen esku jartzen dira espazio fisiko bera ere, baina haratago joanez, baita artisten sorkuntzak eta hezkuntza esperimentalaren bidez memoria kolektiboa mantentzea eta sortzea ere (Karraskan, d.g.).

Helburuak:

- Sormena gizarteratzea.
- Natura hobetzeko erantzukizuna bultzatzea.
- Ondare soziala balioan jartzea: memoria kolektiboa mantendu eta komunitatea eraikitzea.

Helburu horiek betetzeko beren ekimena hiru ataletan banatzen dute. Alde batetik, sorkuntza bultzatzeko Sorgingunea edo Sormen espazioa dute. Bertan, emanaldiak, artisten egonaldiak, eta arte-formakuntzak eskaintzen dira. Bestetik, Natur ARTE Gunean auzolana eta formakuntza lantzen da. Bertan eraikuntza berdearen, zumegintzaren eta bestelako ikerketa eta ikastaroekin auzolana, parte-hartzea, naturarekiko harremana bultzatzea bilatzen dute. Azken atala, aterpetxea da, zeina artistak artatzeko, eta ekimenak bultzatzeko diru-iturri gisa erabiltzen den (Garaion ibilbidea, d.g.).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena: Saretzea eta ekintza politikoa

Garaion kulturarako espazio bat da, non sortzaileen lana balioan jartzen den, eta demokrazia eta auzolana ardatz dituen. Horrela, gizartearen kultur arloko beharrak erreproduzitzeaz gain, komunitatean eta naturarekin egoteko beste era batzuk erakusten dizkio gizarteari.

Ez dago bakarrik, K_rr_skan (Karraskan) Euskadiko kulturaren berrikuntza zein berrikuntzaren kultura, zeinak kultura berritzeaz eta kulturarekin gizarteko arlo soziala, hezkuntzakoa, zientifikoa, ekonomikoa edo politikoa aldatzea helburu duena.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

12. Taula: Garaion Kultura Elkartea eta komuna

EREDUA	Garaion Kultura Elkartea	
KOMUNA	Espazio eta azpiegiturak, eskaintza eta sorkuntza kulturala, eta komunitatea sortzea	
EGITURA	Kultura elkarteak	
SUSTATZAILEAK	Auzokideak	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazioa a kooperatibismoa		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.3.3.3. Wikitoki

a. Ezaugarri orokorrak

Wikitoki Elkarsorkuntzarako Laborategia, 2013. urtean Bilboko San Frantzisko auzoan eratu zen elkarte, coworking irekiko espazioa da. Bertan, sektore anitzetako pertsona fisikoek edo agente desberdinek parte hartzen duten. Agente horiek bateratzen dituen beren lan egiteko modua kolaboratibo, kooperatibo edo komunitarioa da. Era berean, beren lanetan espiritu hori agertzen da kolaborazioan, kooperazioan edo komunitatean oinarritutako soluzioak eskaintzen baitituzte. (Wikitoki, d.g.).

Coworking espazioak eraikina eta baliabide teknikoak (hardwarea) komunean jartzen ditu. Baita agente horiek dakartzaten esperientziak, partekatu eta elkarlanean aritzeko aukera sorrarazten dielako proiektu berrietan. Modu horretan, eragileen eta diziplinen arteko hibridazioetatik, erronka konplexu eta trantsizioei heltzeko aukera lortzen da (Wikitoki, d.g.).

Wikitoki modu kolektibo, erantzukide eta gardenean kudeatzen da. Wikikrazia izendatzen duten eredu soziokratikoaren bidez. Antolaketa eredu horrekin:

- Espazioak eta baliabideak partekatzen dituzte, harremanak lantzen dituzte, kolektiboki ikasten dute eta baterako aukerak sustatzen dituzte.
- Beren asmoa zera da: boterea, erabakiak hartzea eta lan operatiboa horizontalki banatuta egotea.
- Pertsonak, haien emozioak eta egoerak zaintzen dituzte.
- Garapen pertsonalaren eta kolektiboaren beharrez arduratzen dira.
- Presarik ez izateko eta prozesuez gozatzeko ahalegina egiten dute.

Wikitokik bere bazkideen kolaborazioa laguntzeko, hiru hausnarketa eta lan-ildo estrategiko osagarri ditu:

1. WikiLAB, elkar-sorkuntzaren eta elkarlaneko jardunbideen laborategia.
2. WikiKOOP, zerbitzu-zorria, bere ekintzekin aldaketa positiboak ere erraztu nahi dituzten bezeroekin proiektuak garatzeko.
3. WikiSARE, beste eragile batzuei Wikitoki komunitatea irekitzeko, dibertsifikatzeko eta zabaltzeko aukera ematen diena.

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Wikitokiren berkomunalizazio potentziala ezagutza, kultura eta teknologia sozialen komunak sorkuntzan erakusten da. Horiek ezinbestekoak izan daitezke bestelako komunak garapena errazteko. Wikitokiren lanak eta lan egiteko moduak soziokraziaren antzeko ereduak dira. Komunitateko beste praktika batzuk indartzen ditu, azkenean gizarte kolaboratiboago eta demokratikoago bihurtuz. Gainera, komunak logikarekin kalitatezko lana sor daitezkeela

erakusten du, bertan parte-hartzen dutenen inizatibek aurrera egiten dutelako elkarlaguntzarekin eta zaintza-lan partekatuekin.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

13. Taula: Wikitoki eta komuna

EREDUA	Wikitoki	
KOMUNA	Espazioa, ezagutza eta sorkuntza kolektiboa	
SUSTATZAILEA	REAS Euskadi, Eusko Jaurlaritza, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilboko Udala	
EGITURA	Kooperatiba	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarrizko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.3.4. Berkomunalizazio esperientziak hezkuntzan: irekia eta herritarra

Azkenaldian, komunen kontzeptuak hezkuntza zirkuluetan indarra hartzen hasi da, eta jakintza komunen ideia eragina izaten ari da. Euskal Herria ez da inpaktu horretatik kanpo geratu. Zenbait inizatiba sortzen joan dira, bai komunitateak sortuak, eta bai hezkuntza sailetik ekarriak komunitatea hezkuntza formalean integratzeko.

3.3.4.1. Ikas-komunitateak

a. Ezaugarri orokorrak

Ikas-komunitateak proiektua 1990eko hamarkadan jarri zuen martxan Eusko Jaurlaritzako Berriztapen Pedagogikorako Zuzendaritzak, Bartzelonako Unibertsitateko CREA (Gizarte eta Heziketarako Ikerkuntza Zentroa) ikerkuntza-taldearen laguntzarekin. Haur Hezkuntza eta Lehen Hezkuntzako porrot akademiko handiko, gizarte bazterkeria larriko edota aniztasun egoerak kudeatzen zailtasunak zituzten zentroetan hasieran, eta emaitza onak atzematean, bestelako kontestu soziologikoetako zentroetara zabaltzen joan da (Pastor Andrés, Bereziartua Zendoia, 2015). Nafarroan ibilbidea laburragoa den arren, sendo eta saretuta dauden zentroek jarraitzen dute eredu pedagogiko hau (CREENA, d.g.). Iparraldean, berriz, zentroek ez dute horrenbeste askatasun, estatuaren gidaritza zentralista dela eta.

Ikas-komunitateak hezkuntza eta gizarte eraldatzea bilatzen duen ekintza arrakastatsuen multzo batek osatzen duen hezkuntza proiektua da. Bere diseinuan eskolaren inguruko komunitateak parte hartzen du: ikasleek, irakasleek, praktikariek, baita auzoko talde desberdinek ere (Pastor Andrés, Bereziartua Zendoia, 2015).

Eskola hauen pedagogiak funtsezko bi printzipio ditu. Lehenengoa, elkarrekintza (edo ikasketa soziala) da: partaide guztien iritziak eta jakintzak kontuan hartuz ezagutza partekatua eraikitzea alegia. Bigarrena, bizikidetza, ikas-komunitateak zabalak direlako, eta beraz, inklusibitatea eta indarkeria eza lantzea ezinbestekoa delako (Pastor Andrés, Bereziartua Zendoia, 2015).

Printzipio horiekin lan egiteko hainbat talde elkarreragile eta mugimendu autonomoko espazioak sortzen dira, komunitateek eskainitako solasaldi dialogikoak (literarioak, artistikoak, zientifikoak) egiten dira, gatazkak prebenitzeko ereduak ezartzen dira, komunitatearen parte-hartze hezitzaileak gertatzen dira, eta ikasketa-denboraren luzapena bezalako proiektuak garatzeko aukera erakusten dute. Halaber, gurasoei eskainitako ikastaroen bidez eskolak ekarpena egiten dio komunitateari (Pastor Andrés, Bereziartua Zendoia, 2015).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Jabetza ez da berez komunitatearena, Eusko Jaurlaritzarena edo Nafarroako Gobernuarena baizik, eta dagokion erakundeari eskola kontzertatuen kasuan. Ordea, komunitateari lagatzen

zaio kudeaketarako gaitasunaren zati handi bat. Hezkuntza bezalako ondasunaren gainean komunitateari erabakitzen uzten zaionean inplikazioa handitzen da, haurren errendimendu akademikoa hobetuz.

Gainera, ikasleei ikasketa-eredu komunitarioa erakutsiz eta bertan parte-hartzeko aukera emanez, kurrikulum arruntetatik baino haratagoko jakintzak barneratzen dituzte. Eskola gizarte justuago, demokratikoago eta solidarioago baterako motore bihurtzen da hala (Pastor Andrés, Bereziartua Zendoia, 2015).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

14. Taula: Ikas-Komunitatearen komun en ezaugarriak

EREDUA	Ikas-Komunitateak	
KOMUNA	Hezkuntza	
SUSTATZAILEA	Eusko Jaurlaritza, eskola zuzendaritzak, guraso elkarteak, irakasleak	
EGITURA	Eskola Publikoak eta Kontzertatuak	
KOPURUA	23	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		-
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.3.4.2. Herri unibertsitateak

a. Ezaugarri orokorrak

Herri unibertsitate izenak elkarte eta erakunde ezberdinak barneratzen ditu, herri, eskualde edo kolektibo mailan eratuak. XIX. mendean hasi ziren sortzen kultura-, hezkuntza-, politika- edo gizarte-arloko hutsuneak betetzeko. Ordutik, erakunde hauek (langile klaseko) herritarrei haien intereseko informazio eta eduki teoriko edo praktikoak helarazten dituzte (Calurano, 2022).

Tokiko komunitateek osatutako erakundeek bultzatzen dituzte herri unibertsitateak. Jakintza komunitatean zabaltzeko beharreko ondasun komun gisa ulertzen dute, erregimen irekian, inklusiboan eta doakoan eskaintzen dute, haren pribatizazio eta merkantilizazioa ekiditea lortuz. Gainera, era autogestionatuan antolatzen dira, asanbladen bidez hartzen dira erabakiak (zein informazio behar den eta nork emango duen adibidez), eta auzolanaren bidez prestatzen dira (Calurano, 2022).

c. Esperientziak eta berkomunalizaziorako ahalmena

Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea

Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea (GHU) Gorbeialdea Defendatu plataforma herritarrak sortutako bidezko trantsizio energetikoari buruzko eztabaidan ahalduztzeko tresna bat da, Euskal Herriko Unibertsitatearen (UPV-EHU) laguntzarekin sortu dena. Foro ireki bat da, non Gorbeialdeko herritarrek eta parte hartu nahi duten guztiak informatzeko eta trantsizio energetikoaren inguruko eztabaidetan trebatzeko espazio bat izango duten (Gorbeialdea Defendatu, 2025).

Trantsizio energetikorako giltzarri diren gaiak jorratzen dituzten formazio saioak antolatzen ditu GHUK, Gorbeialdeko herrietan hitzaldiak eta solasaldiak antolatuz akademiko desberdinekin. GHUK erakusten du, ezagutza zientifikoa eta akademikoa barne, beste eredu energetiko batzuk

posible direla. Euskal Herrian berriztagarriei eta trantsizio ekosozial bidezkoari buruzko eztabaidetan herritarrek ahalduzko bidea irekitzen du (Gorbeialdea Defendatu, 2025).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

15. Taula: Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea eta komunaren ezaugarriak

ESPERIENTZIA	Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea	
KOMUNA	Herri Unibertsitatea	
EGITURA	Elkartea	
SUSTATZAILEA	Gorbeialdea Defendatu eta EHU	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

Herri Unibertsitatea, Mugimendu Sozialista

Herri Unibertsitatea Mugimendu Sozialistak (MS) 2015etik aurrera urtero antolatzen duen egitarau bat da, prestakuntzek, hitzaldiek eta mahainguruek osatzen dutena. Bertan EHUren jarrera merkantilista eta burgesa salatzen da, eta, horren aurrean teoria komunista eta bestelako auziak modu kolektiboan lantzen dira. Izan ere, MSk teoriari garrantzia emateko erabiltzen duen egitarauak, dimentsio praktikoa ere badu, imaginario politiko kolektiboak sortzea lortzen duelako bere militanteen artean (Perez, 2021).

EHUrekiko tentsioa areagotu egin da azken urteotan. Bere instalazioetan egindako ekitaldiak Ertzaintzak desegitea agindu zuen 2023/24. ikasturtean. Alde negatiboak ez dira hor bukatzen,

izan ere, guztiz irekia izateko eta militante ez diren herritarrengana iristeko zailtasunak izan ditzakete, militante komunitateari zuzendutako egitaraua delako (Perez, 2021).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

16. Taula: Herri Unibertsitatea eta komunaren ezaugarriak

ESPERIENTZIA	Herri Unibertsitatea
KOMUNA	Herri Unibertsitatea
SUSTATZAILEA	Mugimendu Sozialista
EGITURA	-
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarrizko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	-
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Ertaina

Iturria: Egilearen lana.

3.4. Merkatu Sozialak eta Finantzaketa Komunitarioa

3.4.1. Testuingurua

Ondasun eta zerbitzuak zirkulatzeko modalitate asko dituzte. Ondasunen elkartruke horietan gertatzen diren komunitate barneko harremanak bost mailatakoak izan daitezke (Parenque, 2015):

- Oparia, non ez dago itzultzeko betebeharririk.
- Elkarrekikotasuna, ez duena sinkronizatuta egotea eskatzen, ezta alde biko mugimendu batean betebeharririk sortzen ere.
- Merkatu-orientazio gabeko trukea: prezioa eta erabilera ez dira nahikoa trukea ezartzeko, baina hala ere obligazioak dakartza.
- Merkatu-orientazioko trukea: bi ataletan banatzen da, erabilera-balioagatik edo truke-baliogatik obligazioak sortzen dituen.

Merkatu kapitalistetan diruan oinarritutako truke-balioan oinarritutako trukeak dira hegemoniko. Truke-balioaren arabera lan egitean, enpresek mozkinak lortzeko produktibitatean jartzen dute arreta, eta horrek bigarren mailan uzten ditu ongizatea, komunitate beharrak edo ingurumenaren zaintza bezalako alderdiak. Horregatik, ekonomia kapitalistaren logikan, ondasun eta zerbitzuen balioa ez da haien erabilgarritasunarekin edo beharren asetzearekin lotzen, baizik eta merkatuan lor dezaketen prezioarekin (Parenque, 2015).

3.4.2. Merkatu komunak eta harremanak

Bestelako zirkulazio-eredu bat bilatu nahi izanez gero, berrasmatu egin behar da. Hau da, komunitateak berak eraiki behar ditu bestelako truke-logikak, elkarrekikotasunean, zaintzan edo jabetza kolektiboan oinarritutakoak, eta ez soilik diru bidezko ordainketan. Horrelako eredu alternatiboak komunen praktikan ikusten dira, non baliabideak ez diren pribatizatzen, baizik eta partekatu eta kolektiboki kudeatzen diren, bizitza duinagoa eta bidezkoagoa bermatzeko (Parenque, 2015).

Merkatuan, beraz, lau elementu identifikatu daitezke, zerbitzua edo ondasuna jasotzen edo ematen dutenak, elkar-trukatutako ondasuna, euskarri finantzarioa edo kontraprestazioa, eta merkatuaren espazioa bera, fisikoa, digitala edo figuratiboa izan daitekeena. Parenquek dirua (euskarri finantzarioa) eta merkatuaren espazioa komun gisa ikus daitezkeela argudiatzen du (2015).

Dirua komun bezala ulertu daiteke hark hartzen dituen bi formatan: likidezia eta kreditua. Lehenak, berehalako beharrak asetzeko eta zorren kitapenerako balio du. Eta, bigarrenak etorkizunerako planifikazioa baimentzen du, ziurgabetasun egoerei aurre egitea likidezia falta denean. Bi elementu horiek beharrezkoak dira gaur egungo bizitza garatzeko (Parenque, 2015).

Dirua sarbide erlatiboki erraza duen ondasuna da, baina aurkako ondasuna da (batek edukitzeak besteak edukitzea galarazten du). Horregatik, ez da komun tradizionalen taldean sartzen bere horretan. Baizik eta autu politiko gisa: ekintza kolektiboak, bizitzeko moduak eta komunitate-jarduerak arautzen dituen arau-sistema eratzen dituen komunitate gisa. Arau-sistema horrek hainbat aspektu hartu beharko zituen kontuan, eta gobernu-sistema eta jabetza demokratikodun erakunde batekin jardungo zuen (Parenque, 2015).

Gaur egun, Euskal Herrian zehar, Parenquek defendatzen duen proposamen teorikoa praktikara ekartzen dituzten esperientziak badira (6 eranskina). Dirua eta merkatua komun bezala berrasmatzen dituzten esperientziak dira, kolektiboki kudeatuta eta jabetza demokratikoaren logikekin. Esperientzia horiek merkatu kapitalistaren logikari alternatiba komuna aurkitzeko bidea dira.

3.4.3. Berkomunalizaziorako merkatu sozial esperientziak

3.4.3.1. Merkatu Soziala, REAS Euskadi

a. Ezaugarri orokorrak

Ondasunen eta zerbitzuen ekoizpen, finantzaketa, banaketa eta kontsumo sare bat da, irizpide etiko, demokratiko, feminista, ekologiko eta solidarioekin funtzionatzen duena, ekonomia solidarioeko enpresa eta entitateek eta kontsumitzaile indibidual eta kolektiboek osatzen dutena (REAS Euskadi, d.g.). Bertan, produktoreek bere ondasun eta zerbitzuen salmenta eta banaketa kontrola dezakete, eta kontsumitzaileek erabakiak kontzienteki hartu eta eraldaketarako ahalmena izango dute. Produktoreek mundu justu eta ekitatiboago batentzako ekonomia eraikitzen lagundu nahi dute, irabazi asmorik gabe eta maximizazioa bilatu gabe.

REAS Euskadik 80 enpresa eta erakunde baino gehiagoren zerbitzuak eta produktuak aurkezten ditu Euskadiko Merkatu Sozialaren bidez, hainbat jarduera-sektoretan diharduena (REAS Euskadi, d.g.).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Merkatua, abstrakzio moduan ulertuta, komunitatearen harreman ekonomikoetarako funtsezko espazioa da. REAS Euskadik, Merkatu Sozialaren bidez, merkatu kapitalistaren logikatik ahalik eta gehien deskonektatzen den eremu alternatiboa proposatzen du, kontsumo kritiko, kontziente eta eraldatzailea sustatuz (REAS Euskadi, d.g.).

Proposamen horren atzean, ekoizpena eta kontsumoa demokratizatzea helburu duen komunitate politiko eta soziala dago. Ekoizle eta kontsumitzaileek osatutako komunitate horrek bere arauak kolektiboki ezartzen ditu, autogestioan eta balio etikoetan oinarrituta. Horri esker, merkatua ez da neutroa izaten jarraitzen, baizik eta komun moduan berregituratutako espazio bat bihurtzen da, jarrera eraldatzaileak eta gizartearen ongizatea lehenesten dituen.

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

17. Taula: Merkatu Soziala eta komuna

EREDUA	REAS Euskadi Merkatu Soziala
KOMUNA	Merkatu soziala
SUSTATZAILEA	REAS Euskadi
EGITURA	-
PARTEHARTZAILE KOPURUA	98
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismoetik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.4.4. Berkomunalizazio esperientziak finantza etiko eta komunitarioan

3.4.4.1. Koop57

a. Ezaugarri orokorrak

1995ean Katalunian sortu zen, lan-elkartuko kooperatibismoari lotuta, eta handik aurrera ekonomia sozial eta solidarioko beste erakundeetara zabaldu zen. 2015ean Euskal Herrira iritsi zen, Koop57 Euskal Herria izenarekin (Koop57, d.g.).

Koop57ren helburua da ekonomia eta gizartearen eraldaketa soziala laguntzea, aurrezkia komunitatearen eskutik bilduz eta oinarri etikoetan jarduten duten erakundeetara bideratuz. Ez du

banku tradizionalen lanik egiten, ez da minorista, baizik eta helburu politikoa du komunitatearen ongizatea eta eraldaketa soziala lehenestea (Koop57, d.g.).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Koop57 finantza-komun baten antzera funtzionatzen du:

- Bazkidetza da sarbide bakarra (bezeroa ez da existitzen).
- Bi bazkide mota daude: laguntzaileak (ekarpenak egiten dituztenak) eta erabiltzaileak (zerbitzua eskuratzen dutenak).
- Aurrezkia kolektiboki mobilizatzen da, gizarte-ebaluazio baten bidez zein proiektu finantzatuko diren erabakiz.
- Antolaketa eredua horizontala eta parte-hartzailea da: lurraldeko asanbladetan erabakitzen dira maileguak eta bazkide berriak.

Laburbilduz, Koop57k finantzaketa bilatzen dutenen eta likidezia dutenen artean komunitatea eratzen du. Ondoren, likidezia hori nora bideratu eta zein arau eta baldintzapean erabakitzen da kolektiboki. Erabaki kolektiboa tokiko asanbladetan egiten denez, tokiko interes eta egoerei hobeto egokitzen zaie. Eta, erraza da tokiko asanblada horiek erreplikatzeari, gaineko infrastruktura eratuta baitago, horrela, Espainiako zazpi komunitate erkidegotan zabaltzen du bere lan (Koop57, d.g.).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

18. Taula: KOOP57 eta komuna

EREDUA	KOOP57	
KOMUNA	Likidezia eta finantzaketa	
SUSTATZAILEA	COOP57, bazkideak	
EGITURA	Kooperatiba integrala	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua

Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.4.4.2. Fiare Banca Ética

a. Ezaugarri orokorrak

2003an sortu zen Bilbon, banku etiko bihurtzeko helburuarekin. 2014an bete zuen helburua, Espainiako Bankuan erregistro ofiziala eskuratuta. Hasieratik Fiare kooperatiba kreditu aurrezkiaren logikan kokatu zen, eta gaur egun ekonomia sozial eta solidarioko finantza-erakunde nagusietako bat da (Fiare Banca Etica, d.g.).

Fiarerren jarduna gardentasuna, parte-hartzea, ekitatea, eraginkortasuna eta kreditua giza eskubidetzat ulertzea dira oinarri. Helburua da ingurumen eta gizartean eragin positiboa izango duten proiektuak finantzatzea, eta ekonomiaren bidez eraldaketa soziala sustatzea (Fiare Banca Etica, d.g.).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Fiare dirua eta kredituak komun gisa ulertzen ditu parametro hauen bidez:

- Kredituak ez dira soilik merkatu logikan esleitzen, baizik eta gizarte-balioak lehenesten dituzten proiektuei bideratzen zaizkie.
- Kooperatiba moduan antolatzen da: bazkide guztiak parte hartzen dute erabakietan, Batzar Orokorrean zein Lurraldeko Ekimen Taldeetan.
- Ez da soilik banku bat, baizik eta komunitate politikoa, non aurrezkie eta finantzaketa kolektiboki kudeatzen diren.

- Gardentasun osoa bermatzeko, finantzatutako proiektuen ingurumen eta gizarte-balantzeak publiko egiten ditu, kontrol demokratikoa ahalbidetuz.

Horrela, Fiare, Koop57ren moduan, ez da finantza-zerbitzu huts bat: komunitatearen kontrol demokratikopean dagoen finantza-komuna da, aurrezkia eta kreditua gizartearen onurarako baliabide komun bezala antolatzen dituen (Fiare Banca Ética, d.g.). Desberdintasunak badituzte ordea, Fiarek duen banku izaera dela eta, komun izaera ahulagoa du ondorengo arrazoiengatik. Batetik, egitura instituzionalagoa izatean, kontrol handiagoa du Banku Zentralarengandik. Eta, bestetik, kudeatzen duten diru kopuru handiagatik proiektuak autogestioaren bidez baloratzea zaila da. Horregatik proiektuak neurtzeko adierazleak sortu dituzte, zeinak asanbladetan aukeratzen eta onartzen diren (Fiare Banca Ética, d.g.).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

19. Taula: Fiare Banca Ética eta komunaren ezaugarriak

ESPERIENTZIA	Fiare Banca Ética	
KOMUNA	Likidezia, banku zerbitzuak	
SUSTATZAILEAK	Banca Popolare, Bilboko elizbarrutia	
EGITURA	Kooperatiba Europearra	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarrizko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Ertaina
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Altua

Iturria: Egilearen lana.

3.4.4.3. Goteo

a. Ezaugarri orokorrak

Goteo 2011n sortutako crowdfunding eta crowdsourcing plataforma etikoa da, gizarte, kultura, hezkuntza edo ingurumen mailako inpaktu kolektiboa duten proiektuak soilik finantzatzera bideratua. Herritarren ekarpen txikien bidez funtzionatzen du, baina ez soilik dirua bilduz, baita denbora, ezagutza eta baliabide materialak ere eskainiz (ColaBoraBora, 2012).

Finantzatutako proiektuek itzulera kolektiboak sortzen dituztela da bere bereizgarri nagusia: jasotzen duten diru-laguntzak komunak edo komunitate bati onuragarri zaizkion ekintzak finantzatzeko erabiltzen dira. Adibidez, software librea, hezkuntza-baliabide irekiak, ikerketa partekatuak edo ekimen sozialak finantzatzera bideratzen da (ColaBoraBora, 2012).

b. Berkomunalizaziorako ahalmena

Horrenbestez, Goteo finantza komunen adibideen artean kokatu da bere egitekoa komunitatearen ekarpenak metatu, eta berriro komunitatera itzultzen dira, komunen aldeko proiektuak bultzatzea delako (ColaBoraBora, 2012).

Logika kapitalistatik kanpo lan egiten duen arren (irabazi asmorik gabe), lehiakortasuna sustatzen du nolabait. Izan ere, finantzaketa non gauzatu eta era indibidualean erabakitzen dute erabiltzaileek. Beraz, komunitate txikiko inizatibek edo komunitatea erakartzeko zailtasunak dituzten inizatibek finantzaketa lortzeko zailtasun handiagoak izango dituzte. Arazo hau larria izan daiteke, komunak bultzatzeko erraminta, jarrera indibidualen esku geratzen baita (Solera & Caballo, 2015).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

20. Taula: Fundación Goteo eta komunaren ezaugarriak

ESPERIENTZIA	Fundación Goteo
KOMUNA	Mikrofinantzaketa
SUSTATZAILEA	Fundación Platoniq
EGITURA	Fundazioa
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Ertaina
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Ertaina
Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismotik	Ertaina
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Ertaina

Iturria: Egilearen lana.

3.4.5. Berkomunalizazio esperientziak eta moneta soziala

Moneta sozialek diruaren funtzio tradizionala berrasmatzen dute, tokiko komunitateek autogestionatutako baliabidea dira. Hau da, ez dira ordainketa-tresna hutsak, baizik eta komunitate baten erabaki politiko eta sozialak gauzatzeko tresna izan daitezke. Bide horretan, Euskal Herrian esperientzia bi daude. Euskoa eta Ekhi txanponak.

3.4.5.1. Euskoa, Euskal Moneta

a. Ezaugarri orokorrak eta berkomunalizaziorako ahalmena

Euskoa 2013an Ipar Euskal Herrian sortu zen (Euskal Moneta, d.g.). Tokiko produktua erosteko balio duen, gainera, tokiko ekonomian soilik erabil daitezkeenez, tokiko ekonomia zirkuituak sortzen laguntzen du. Euskoak dituen ezaugarrien artean, onura sozioekologikoa indartuta dago, izan ere, euskoak euroengatik trukatzekoan euroak banka etikoko berme funts batean ezartzen

dira ingurumen- proiektuak inbertitzeko, gainera, euskotan trukaturako euro bakoitzeko % 3 tokiko elkarteak babesteko erabiltzen dira (Euskal Moneta, d.g.).

Euskoa Tokiko Moneta herritarren konpromezu eta militantziatik sortu zen, eta ordutik hona Euskal Moneta elkarteak kudeatzen du. Herritarrak, langileak, enpresak, elkarteak eta tokiko erakundeak biltzen dira, moneta hauen bidez inpaktu positiboena lortzeko. Kudeaketa eredua demokratikoa, eta, den arren, kanpora begira ez du bere jarduerarekin kooperatibismoa sustatzen, tokiko ekonomia baizik. Aitortu beharrekoa den arren horrek badituela abantailak ingurumenari begira eta komunitatea indartzeari begira. Batez ere, ekonomia-zirkuituak laburragoak direnez garraio inpaktua txikiagoa delako eta elkarteak babesteko funtsarekin komunitatea sendotzen delako (euskara elkarteak...) (Euskal Moneta, d.g.).

Orokorrean ospe handia lortu duen txanpona da: jada 4,5 milioi eusko daude zirkulazioan, 4.300 erabiltzaile partikular eta 1.400 profesional daude sarean barruan, eta Hego Euskal Herrira zabaltzeko planak ageri ditu, Oiertzualdera eta Baztanera, alegia (Euskal Moneta, d.g.).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

21. Taula: Eusko Tokiko Moneta eta komunaren ezaugarriak

EREDUA	Eusko Tokiko Moneta
KOMUNA	Dirua
SUSTATZAILEA	Euskal Moneta elkartea
EGITURA	Elkartea
ERALDATZE AHALMENA	
Gizartearen oinarrizko beharrak era erreplikagarrian produzitzea	Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea	Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik	Ertaina
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa	Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa	Ertaina

Iturria: Egilearen lana.

3.4.5.2. Ekhi txanpona, Ekhilur

a. Ezaugarri orokorrak eta berkomunalizazioarako ahalmena

Ekhi txanpona Bilbo eta Hernanin zirkulatzen duen txanpona da, Ekhilur irabazi asmorik gabeko kontsumo kooperatiba batek kudeatzen duena. Kooperatiba horren parte-hartzaileak kontsumitzaile, enpresa, elkarte eta erakunde publikoak dira. Eta, kooperatiba guztiek bezala, bazkideen batzarrak gai garrantzitsuei buruz erabakitzen du, bazkide den pertsona edo erakunde bakoitzeko boto batekin (Ekhilur E. Koop, d.g.).

Beraz, dirua herritarren esku dagoen tresna bat bezala ikusten du Ekhilurrek, eta dirua gizartea eraldatzeko elementu demokratiko gisa erabiltzen laguntzeko sortu zen. Dirua lurraldera eta komunitatera lotzen du, inguruko ekonomia dinamizatu eta indartzeko helburuarekin (Ekhilur E. Koop, d.g.).

Ereduak komunekin duen harremanaren sendotasunaren laburpena ondoko taulan ikus daiteke.

22. Taula: Ekhi Txanpona eta komunaren ezaugarriak

EREDUA	Ekhi Txanpona	
KOMUNA	Dirua	
SUSTATZAILEA	Ekhilur Kooperatiba	
EGITURA	Kooperatiba	
ERALDATZE AHALMENA		
Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea		Altua
Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea		Altua
Barne eta kanpo demokratizazio a kooperatibismotik		Altua
Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa		Altua
Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazioa		Ertaina

Iturria: Egilearen lana.

4. Kapituluia: Ondorioak

1. Berkomunalizazio prozesua gertatzen ari da

Komunen esperientziak lehen begiradan atzeman daitezkeenak baino ugariago eta anitzagoak dira, krisi ekosozialari erantzuten dielako. Paradigma teoriko desberdinak (Ostrom, Saito, Calle) ezinbestekoak dira prozesu hori ulertzeko. Baina, praktikan pragmatismoa eta testuinguruaren egokitzapena dira nagusi. Ekonomia Sozial eta Solidarioaren paradigmaren barruan garatu dira, bera delako lurraldean saretuen eta indar handiena duena. Batez ere, landu dituen figura juridikoek berkomunalizatzeko abiapuntu egokia eskaintzen dutelako (kooperatiba eta elkarteak), eta korronteak gizartean duen legimititateak erraztasunak eskaintzen dizkiolako. Gainera, Ángel Calle bezalako ikertzaileen ekarpenek komunak aztertzeke ezinbesteko tresnak eskaintzen dituzte.

Berkomunalizazioa, oro har, ESS sareen barruan garatzeak, ordea, ez die gainontzeko paradigmei balioa kentzen. Are gehiago, komunaren definizioa zehazteke ezinbestekoak izateaz gain, garatutako literaturak herritar desberdinen iruditegiaren gainean eragina izan du, zeina esperientzietan islatzen den nolabait. Komunen ulerkerak tradizioaletik askatu eta kontzeptu berriak imaginatuz, alegia.

2. Sektorekako ondorioak

Lanean agertzen den sektorekako banaketa, Saitori dagokio. Aipatzekoa da nola komunak esperientziak sektore gehienetara iristen diren. Eta, sektore eta esperientzia bakoitzak bere ezaugarri bereizgarriak dituen arren, esperientzia bat sektore bati baino gehiago zor dakioke, ikuspegi transbertsala dutela erakutsiz. Adibidez, Usurbilgo Txirikorda etxebizitza kolaboratiboaren kasua zaintza eta etxebizitza komunitarioen sektoreetan eror daiteke.

Energia sektoreari dagokionez, bere zabalkundea handia da: 100 esperientzia baino gehiago daude. Orokorrean herriko edo auzoetako komunitateek sortutako kooperatiba eta elkarteak dira. Hauek eraldaketarako ahalmen sakona erakusten dute, energiaren sektorea ez delako mugatzen elektrizitatea sortzera. Energia-pobreziarekin, sentsibilizazioarekin, formazioarekin, energia aurrezkiarekin eta mugikortasunarekin ere lotuta dago.

Alabaina, eredu eta sustatzailearen arabera izango da eraldaketarako ahalmen hori. Goienerren eskutik komunitatean eta energiaren aspektu sozialetan jartzen da arreta, zeinak etorkizunera begira erresilientzia dakarren. Ekiolaren kasuan, energia autosufizientzia eskualdeko herriak saretuta egotean jartzen da, tarteko bide bat aurkituz. Baina, Edinorren kasuan aurrezki ekonomikoa da helburua, eta burujabetasuna bigarren planoan geratzen da.

Etxebizitzaren sektorea prezioen gorakada bat nabaritzen ari da, bai erosketa zein alokairuan. Igoera horren aurrean, erabilera-lagapeneko etxebizitzek espekulazioari muga jartzen diote. Etxebizitzari komun izaera emanez, komunitateko partaideek hura erabiltzeko eskubidea dute etxebizitza propioa balitz bezala, galduko duten edo prezioa igongo dieten beldurrik gabe, baina saltzeko aukera gabe. Hala ere, zenbait kasutan komunitate batek ESSko figura baten barruan etxebizitza eraikitzen du, baina komun bezala tratatu beharrean, jabetza pribatura pasatzen dira.

Edonola ere, sare zabalak dituen sektorea da, arkitektura eta komunitate sareek osatutzen dituztenak. Gainera, administrazio publikoa ere parte hartzen hasi da horrelako proiektuetan, Bizikide proiektuan bezala, zeinaren arrakasta goraipatu duten, hurrengo urteetan etxebizitza komunitarioaren esperientzia gehiago etorriko direla pentsarazi dezakeena.

Kultura eta hezkuntzaren sektoreetan ere, komun izaera esperientzia anitz argitara irten dira. Autogestionatutako espazio hauek hezkuntza eta kultura komunitatean sortu eta komun bezala kudeatzen dituzte. Institutuzioetatik datorren kultura merkantilizazioaren aurrean euskal kultura-ondarearen funtsezko oinarri dira. Hezkuntzaren merkantilizazioaren aurrean esperientzia esanguratsuak ere agertzen dira, langile klasearen kontzientzia eta kontzientzia ekologikoa lantzerantz bidean.

Sektore ekonomikoan merkatua eta diruaren inguruan ekimen garrantzitsuak jarri dira martxan. REAS Euskadiren Merkatu Sozialak, lehiak gidatzen duen espazio bat era komunean eta beste balio batzuenpean kudeatzera bultzatzen du, kontsumo kritiko bat errazten duen era berean. Ordea, diruaren inguruko esperientziak gehiago dira, agian errazago identifika daitekeelako komun bezala. Koop57 eta Fiarek likidezia eta kreditua eskaintzen dituzte komun logiken barnean, eta tokiko monetek komunitatea tokiko zirkuituen sendotzearen bidez indartzen duten zerbitzua eskaintzen dute.

3. Eragile publikoen ezinbesteko anbiguotasuna

Komunen hazkunde honetan estatuaren eragina ezinbestekoa izan da. Maila desberdinetan gertuko kolaborazioa izan da, tokiko udaletxe puntualetatik hasi eta Europako Batzorderaino. Kolaborazio hori udaletxeek tokiko komunitateekin harreman estuagoa dutelako eta komunak Europar Batasunaren zenbait estrategiarekin bat datozelako gertatu da.

Esaterako, energia arloan EBak Energia Komunitateen inguruko direktibak sortu izanak erraztasunak ematen dizkie komunitateei eta udalei, komunitateen sekulako hazkundera ekarri. Eskualde mailan, Eusko Jaurlaritzak ere Ikas-Komunitateak eskola-porrotari aurre egiteko estrategiaren barruan agertu ziren. Baina, etxebizitza eta tokiko monetarekin ere gertatu da, zenbait instituziok tokiko arazoei aurre egiteko balio dutelako apustua egin dutelako. Bizikide proiektua Eusko Jaurlaritzak eta Bizikoopek bultzatu dute, orain arte bestelako etxebizitza kooperatibak bultzatu dituztenak, eta Bilboko eta Hernaniko udaletxeen kasuan bezala, Ekhi txanponarekin.

Ordea, berkomunalizazio prozesu guztien alde ez da agertu administrazioa. Berkomunalizazioa jabetza pribatuaren kontrako eragile agertu denean, azken honen defentsan agertu baita. Eraso horiek gaztetxeen mugimenduari eragin diote nagusiki, oro har, euskal kultura ahulduz.

4. Berkomunalizazioaren muga gehiago

Ez dira horiek berkomunalizazioaren muga bakarrak. Izan ere, enpresa pribatuek ere, komunitateak sortzean ere aurkitu dute beren interesak asetzeko eredu bat. Edinorren TEKen kasua den bezala, non, funtsean, Energia Komunitateak Repsolen irudia garbitzeko, eta, bide batez, komunitateei zerbitzu ematearen bidez irabaziak ateratzeko modua aurkitu duten. Komunitatearen burujabetasuna kasu hauetan bigarren planoan geratzen da.

Horren aurrean, komunitateak sendotzea dago. Izan ere, komunak harremanetan, konfiantza eta parte-hartze prozesuetan oinarritzen dira. Horretarako, komunen esperientziak saretu egin daitezke, eskala handiago bat hartu, inzidentzia handiagoa izateko eta komunitateak sendotzeko. Zenbait gaztetxeren, Nafarroako Ikas-Komunitateen, etxebizitza kolaboratiboen eta finantza erakundeen kasuan bezala. Ordea, oraindik ez da sektore guztietara iritsi, Energia- eta EAEko Ikas-Komunitateen, eta tokiko moneten kasuetan bezala.

6. Ikerketari kritikak eta etorkizuneko kritika eraikitzaileak

Ikerketak ere bere mugak erakusten ditu, muga handiena bere helburua bete ez izana izanda. Hots, ezin izan da taxonomia oso bat garatu, denboran izan dituen mugak eta komunen unibertsoaren handitasuna direla eta. Ostera, taxonomia hori eraikitzeko oinarri teorikoa eta zenbait esperientzien mugaketa egiten du. Hori da bigarren muga, ez direla sektore guztiak aztertu: lehen sektorea, zaintza eta komun digitalak aztertu gabe geratu dira.

Gainera, bere atalean landu den gaia den arren, ikerketaren metodologia deskriptiboa dela gogoratu behar da, eta etorkizunean sendotasun akademikoa ekarriko zion ikuspegi kuantitatiboago batekin osatu beharko da.

Beraz, etorkizuneko ikerketek lerro honetan jarrai dezakete, komunen entziklopedia sektoriala osatuz, eta azkenik taxonomia oso bat garatuz. Etorkizuneko ikerketa-arlo batzuk ondorengoak izan daitezke:

- Lehen sektorea, arlo digitala eta zaintzaren sektoreko hutsuneak osatzea: Atal honetan landu ez den arloa sakonki aztertzea, osasun komunitarioaren eta zaintza-sareen gainean
- Ikuspegi ekomfeminista lantzea: Emakumeen rola eta zaintza-lana berkomunalizazio prozesuetan aztertzea, Silvia Federiciren teoriak aplikatuz.
- Azterketa kuantitatiboa garatzea: Esperientzien eragina neurtzeko adierazle kuantitatiboak garatzea (energia-pobreziaren murrizketa, etxebizitza eskuragarrien kopurua, etab.).
- Kasu-ikerketa sakonagoak egitea: Esperientzia jakin batzuetan sakontzea, elkarriketen bidez, haien barne-dinamika, arrakasta-faktoreak eta erronkak ulertzeko.
- Europako konparaketa: Euskal Herriko berkomunalizazio esperientziak Europako beste eskualde batzuetakoekin alderatzea.

Guztiak laburbilduz, ondorio nagusia Hego Euskal Herrian komunen ekosistema anitza eta bizia dagoela da, sektore askotara hedatua. Ekosistema horrek erakunde publikoekiko duen harreman konplexua du ezaugarri, eta ESSk emandako tresna juridikoek bidea errazten diote. Hala ere, erronka handiena proiektu hauek kapitalismoaren asimilazio-logikari aurre egitea eta zabaltzea da, beren eraldaketa potentziala gordez.

5. Bibliografia

- Almazán, A., Bárcena, I. (Eds.). (2023). Nuevos comunalismos: Una hipótesis política para el decrecimiento. Ned Ediciones.
- Ametsak Sortzen. (2018). Acerca de la Asociación Ametsak Sortzen. Ametsak Sortzen.
<https://www.ametsaksortzen.eus/acerca-de/>
- Armiero, M., Swyngedouw, E., De Angelis, M., Barca, S., & Chattopadhyay, S. (2023). A Map to Ecosocialism. *Emancipations: A Journal of Critical Social Analysis*, 2(1), 8. Artikulua.
<https://doi.org/10.55533/2765-8414.1048>
- ASSET. (2025). Urteko Memoria 2025. [Foro ASSET 1. edizioa]. Komunitatea.
<https://www.asett.org/comunidades/bizikide/>
- Bilboko Okupazio Bulegoa. (2022). Euskal Herriko gune okupatuen mapa berria eta Gaztetxe Gida. borrokagaraia.
<https://borrokagaraia.wordpress.com/2016/01/11/euskal-herriko-gune-okupatuen-mapa-berria-eta-gaztetxe-gida/>
- BIZIKOOP Etxebizitza Kooperatiboen Federakundea. (d.g.). Nortzuk gara?
<https://bizikoop.eus/bizikoop/>
- Calle, A. (2015). La relevancia económica y política del enfoque de los bienes comunes. *Kultur*, Bol. 2 Zenb. 3 (2015): Emancipació, autogestió i canvi, 55-76.
<http://dx.doi.org/10.6035/Kult-ur.2015.2.3.2>
- Calle, A., J.L. Casadevente (2015). Economías sociales y economías para los Bienes Comunes. *Bol. 9, Otra Economía*, 44-68

- Calurano, M. (2022). Las universidades populares ante el reto de construir un futuro sostenible desde el fortalecimiento de nuestro hacer histórico. Federación Española de Universidades Populares (FEUP).
- Cancela, E. (2023). “La música euskaldún y su institucionalidad contracultural surge en la militancia, no sobrevive en el mercado”. el Salto.
<https://www.elsaltodiario.com/culturas/musica-vasca-institucionalidad-contracultural-viene-militancia-no-puede-existir-mercado>
- ColaBoraBora. (2012). ¡Por fin en marcha GoteoEuskadi! ColaBoraBora.
<https://www.colaborabora.org/por-fin-en-marcha-goteoeuskadi/>
- CREENA. (d.g.). IK PROEDUCAR-HEZIGARRI Sarea.
<https://proeducarhezigarri.educacion.navarra.es/eu/ik-sarea/>
- Edinor. (d.g.). Nortzuk gara. Edinor. Retrieved abuztua 21, 2025.
<https://edinor.eus/eu/nortzuk-gara/>
- Ekhilur E. Koop. (d.g.). ekhilur - erosi, saldu, kooperatu. Retrieved September 8, 2025, from
<http://ekhilur.eus>
- Epdata. (2025). Número de universidades privadas y públicas en España. Bases de datos y gráficas de la Agencia Europa Press. Retrieved abuztua 21, 2025.
<https://www.epdata.es/datos/numero-universidades-privadas-publicas-espana/746>
- Erostarbe Leunda, G. (2015). GAZTETXEAK, KULTUR ARNASGUNE. Berria.
https://www.berria.eus/kultura/gaztetxeak-kultur-arnasgune_1001366_102.html
- Euskal Moneta. (d.g.). Eusko : la monnaie locale du Pays Basque. Retrieved September 8, 2025, from <http://www.euskalmoneta.org>

- Euskadiko Cohousing Elkartea. (d.g.). Ametsak Sortzen Elkartea - Cohousing Cooperativas Cesión de Uso Euskadi. Retrieved Abuztua 17, 2025. <https://www.ametsaksortzen.eus/>
- Federici, S. (2019). Women, Reproduction, and the Commons. The South Atlantic Quarterly, 118, 711-724.
- <https://research-ebsco-com.ehu.idm.oclc.org/c/m6ecjf/viewer/pdf/xd5dmrjgob?modal=cite>
- Fiare Banca Etica. (d.g.). Nortasuna, Pertsonak gara, pertsonen bankua. Fiare Banca Etica. Retrieved 2025. www.fiarebancaetica.coop/eu/nortasuna/
- Garaion Ibilbidea. (d.g.). Garaion. Retrieved August 21, 2025.
- <https://garaion.eus/ibilbidea/>
- Goiener Taldea. (d.g.). Energia Berriztagarrien Komunitateak (EBK) sortzeko eta garatzeko bidelagun lanak egiten ditugu. Energia Komunitateak.
- <https://energiakomunitateak.goiener.eus/>
- Gorbeialdea Defendatu. (2025). Gorbeialdeko Herri Unibertsitatea. Gorbeialdea Defendatu.
- <https://gorbeialdeadefendatu.org/universidad-popular-gorbeialdea/>
- Hardin, G., Baden, J. (Eds.). (1977). Managing the Commons. W. H. Freeman.
- Karraskan. (d.g.). Garaion. K_rr_sk_n kideak. <https://www.karraskan.org/eu/Kideak/Garaion>
- KEB Nafarroa. (d.g.). OTC Navarra: Home. Retrieved September 2, 2025, from
- <https://otcnavarra.es/>
- KOOBIZITZA Sarea. (d.g.). Koobizitza – Erabilera lagapeneko etxebizitza kooperatiboaren sarea. Koobizitza. Retrieved August 19, 2025.
- <https://www.koobizitza.org/eu/koobizitza-home-euskara/>

- Koop57. (d.g.). Koop57: Finantza-zerbitzu etiko eta solidarioak. Retrieved September 8, 2025, from <http://koop57.eus>
- Laval, C. (2016). « Common » and « community »: an essay of sociological clarification. *SociologyS*, Des communs au commun: un nouvel horizon sociologique? <https://doi.org/10.4000/sociologies.5677>
- Manterola, A. (2011). Casa y familia en Vasconia (Labayru Fundazioaren Etnografia Departamentua ed.). Etniker Euskalerrria.
- Manterola, A., & et al. (2017). Ganaderia y pastoreo en Vasconia. Etniker Euskalerrria. 84-89816-71-9
- Manterola, A., & et al. (2017). Nekazaritza Euskal Herrian (Labayru Fundazioa ed.). Etniker Euskalerrria.
- Merino Hernandez, S. (2013). La cooperativa de viviendas como administradora de bienes comunes. *Gizarte Ekonomiaren Euskal Aldizkaria*, 9, 101-103. <https://addi.ehu.eus/handle/10810/46771>
- Morillas del Moral, J. A. (2020). Nuevos comunes para la transformación eco-social: el Ecomercado de Granada como estudio de caso. *REVESCO. Revista de Estudios Cooperativos*, 135. EHU biblioteka. 10.5209/reve.69179
- Ostrom, E. (2010). Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems. *American Economic Review*, 100, 641–672. 10.1257/aer.100.3.641
- Parente, B. (2015). Finance as "Common". *SSRN Electronic Journal*. https://www.researchgate.net/publication/278963715_Finance_as_Common
- Pastor Andrés, D., Bereziartua Zendoia, J. (2015). Ezagutzaren dinamika Ikas komunitateetan. *Tantak*, 27(2), 75-98. 10.1387/tantak.15555

- Pérez de Mendiguren, J. C., Etxezarreta Etxarri, E. (2015). Sobre el Concepto de Economía Socia y Solidaria: Aproximaciones desde Latinoamerica y Europa. Revista de Economía Mundial, 40, 123-144.
- Perez, N. (2021). Herri Unibertsitatea, prozesu iraultzailearen palanka. Artea.
<https://gedar.eus/koiuntura/herri-unibertsitatea-prozesu-iraultzailearen-palanka>
- Polanyi, K. (2001). The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time. Beacon Press.
https://books.google.es/books/about/The_Great_Transformation.html?id=YfpIs1Z6B2sC&redir_esc=y
- REAS Euskadi. (d.g.). REAS Euskadi Merkatu Soziala. REAS Euskadi. 2025ean berreskuratua
<https://reaseuskadi.eus/eu/egiten-dugu/merkatu-soziala/>
- Rendueles, C. (2024). Comuntopía: Comunes, postcapitalismo y transición ecosocial. AKAL.
- Saito, K. (2023). El capital en la era del antropoceno / Capital in the Anthropocene. PRH Grupo Editorial.
- Sasiain, L., Díaz de Cerio, M. (2024). Plan Especial Parque Fotovoltaico Ekiola en Elgoibar (Gipuzkoa). Elgoibar eta Mendaroko Ekiola S.Coop.
https://elgoibar.eus/info/iragarkiak/ekiola/1_PE_EKIOLA_ELGOIBAR_TEXTOS_AI_02.pdf
- Seijo, P. (2021). Gaztetxea, noren etxea? Gaztetxeen ibilbideari errepasso bat. Artea, 14 - Espazioen Gaietako Kontrola.
<https://gedar.eus/arteka/gaztetxea-noren-etxea-gaztetxeen-ibilbideari-errepasso-bat>
- Solkes Magazineko erredakzio taldea. (2025). La crisis de vivienda global. Solkes.
<https://solkes.com/n-foko/2025/02/crisis-de-vivienda-global/>

Usurbilgo Udala. (2024). Txirikorda: belaunaldiarteko etxebizitza komunitarioa. Usurbilgo Udala, Txirikorda Aurkezpen Ofiziala.

<https://www.usurbil.eus/eu/txirikorda/aurkezpen-orokorra>

Wikitoki. (d.g.). Wikitoki Elkarsorkuntzarako Laborategia. Wikitoki – Laboratorio de prácticas colaborativas. 2025ean berreskuratua <https://wikitoki.org/>

1 eranskina: komunen identifikaziorako 25 galderak

Ángel Callek “Economías sociales y economías para los Bienes Comunes” lanean garatutako 25 galderak euskarara itzuliak (2015):

1. Gizartearen oinarritzko beharrak era erreplikagarrian produzitzea.

- Beharrezko ondasun, zerbitzu eta harremanak, edo mozkinen maximizaziorako kontsumo forma berriak ekoizten dira?
- Sozialki eskaintzen den zerbitzu bat da, elite batentzat erreserbatuta egon beharrean?
- Produkzio, banaketa, komertzializazio, kontsumo eta hondakin sorkuntza eredu orokortu daiteke?
- Teknologia sozialen erabilera egiten da (digital commons edo antzekoak)? Zein neurritan proposatzen dira teknologia sozialak?
- Ekonomien multzoan kontsumidore eta produktoreen harreman autonomoa sustatzen da?

2. Harreman kapitalista eta patriarkaletatik haratago lan egitea.

- Zenbat pertsona dira lanaren (eta enpleguaren) onura jasotzen dutenak, modu egokian eta berdinezalean?
- Langileak harreman kooperatibista batean murgilduta al daude, errenta posible bat eta balizko kontratu bat barne, beren bizitzetan egonkortasuna, inklusioa, parte-hartzea, horizontaltasuna eta oinarritzko beharrak asetzea eragingo duena?
- Sustatzen al dugu lan-harremanen esparru bat, egungo enplegu-ereduetatik harago (desberdintasuna, ezegonkortasuna, genero-arrazoiengatiko diskriminazioa, arrazoi sozio-ekonomikoak, kulturalak, etnikoak), kontratu formalaren bidez ala ekimena osatzen dutenen gizarte-laguntzarekin?
- Sustatzen al dute langileek ingurune kooperatiboa eta iraunkortasuna erreproduzitzea, parte hartzen duten ekimen sozialaren barruan eta kanpoan?

3. Barne eta kanpo demokratizazioa kooperatibismotik.

- Nork eta nola har dezake parte ekimen honetan, kide edo langile gisa?
- Nork eta nola parte har dezake erabakietan? (erabaki-esparruak, informazio-zirkulazioa, rolen zirkulazioa, ekimena mantentzearen ardura kolektiboa)

- Ba al dago (bir)eztabaida gune partekatu eta partekagarririk behetik gora doazen taldearen helburuak (bir)eraikitzeke?
- Zein neurritan proposatzen da ekonomia demokratizatzea eta bertako kideen beharrak asetzea ekarriko duen ekonomia? Eta gainerako gizartearentzat?
- Beste gune batzuk demokratizatzen laguntzen duen esperientzia eta ekonomia-mota bat da (baliabideak, hezkuntza, zerbitzuak, eskubideak, erakundeak, merkatuak, etab.) gizartean?

4. Natur-ondasunen erreprodukzioa eta lurraldearen defentsa.

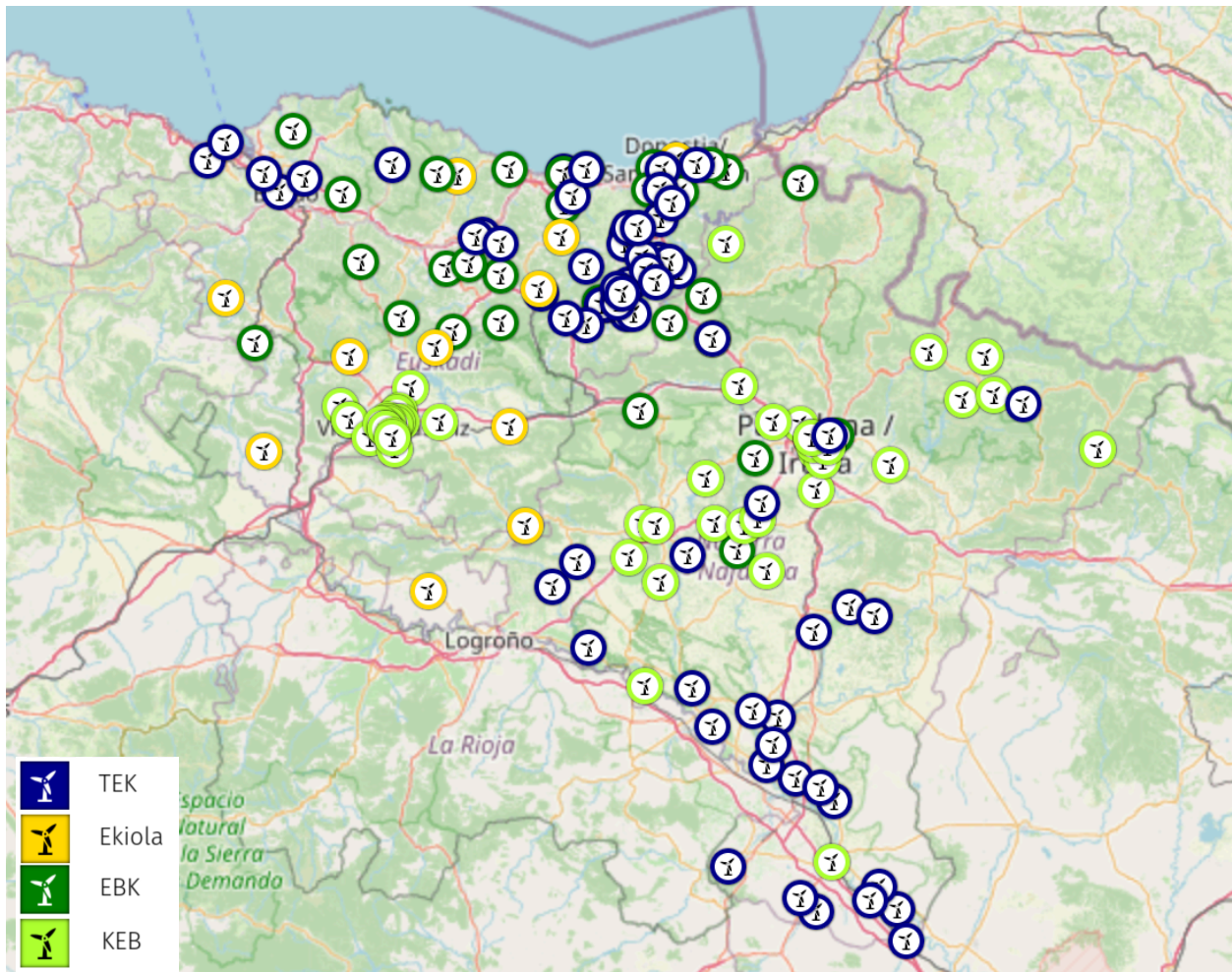
- Zein da jarduera horrek eragiten duen aztarna ekologikoa? ekonomia konbentzionalaren barruan, beste praktika batzuk baino jasangarriagoa da?
- Zer neurritan dute produkzioak eta kontsumoak toki mailako zirkuituak (materialak, energetikoak, hondakinak sortzekoak) ixteko asmoa, lurraldeari egokitzuz?
- Zer ondasun natural eta zer biodibertsitate babesten eta zabaltzen da planetan bizi garen izaki guztiontzat?
- Nola bideratzen eta gauzatzen da lurraldearen defentsa (gure jarduera zuzenena ezartzen den ekosistemak) modu jasangarrian erreproduzitu beharreko ingurumen-espazio gisa?
- Ekimen honek desazkunde-dinamikei justiziaz eta baliabideen eta energien erabileran iraunkortasuneranzko trantsizio sozialei eusteko eta haiek zabaltzeko lan egiten du?

5. Ondasun kooperatiboen erreprodukzioa eta praktika ekonomikoen demokratizazio kooperatibista.

- Nola sortzen da autonomia kooperatiboa, ekonomia konbentzionalek berezkoak dituzten produkzio-, truke-, kreditu-, kontsumo- eta hondakin-sorkuntza moduekiko mendekotasuna saihestuz?
- Jardunbide kooperatiboak errepikatu egiten al dira prozesu ekonomiko osoan, (auto)kudeaketa eta lurraldeko ondasun naturalen eta beste ondasun kooperatibo batzuen erabilera moduan (metatu edo harrapari egin gabe)?
- Ekonomietan ondasun komunetarako ainguratutako kooperatibismoa zabaltzen lagunduko duten ikasteko eta ezagutzeko modu autonomoak sortzen dira?
- Sinergiak sortzen dira gizarte-ekonomien eremuan dauden beste kooperatiba-dinamika batzuekin?
- Nola lantzen da, barrutik eta kanpotik, esparru kooperatibistak zabaltzea eta defendatzea, ekimenak ezartzen dituen harreman ekonomiko zehatzetatik harago?

2 eranskina: Energia sektoreko esperientziak eta mapa

3. Figura: Energia sektoreko esperientzien mapa

Iturria: Egiletza propioa.

TEK esperientziak:

1. TEK ZUMARRAGA
2. TEK SEMINARIO ZENTRUM
3. TEK LARRAUL
4. TEK ATHLETIC
5. TEK ZIERBENA
6. TEK SOMORROSTRO (Muskiz)
7. TEK SAN FIDEL (Gernika)

8. TEK BERROBI
9. TEK BERIO (Donostia)
10. TEK URNIETA
11. TEK BARAKALDO
12. TEK LASARTE-ORIA
13. TEK ANDOAIN
14. TEK ALTZA-INTXAURRONGO (Donostia)
15. TEK EIBAR
16. TEK AZITAIN
17. GEK Gipuzkoa
18. CEL ENSANCHE (Iruñea)
19. CEL toda Navarra

Ekiola esperientziak

1. Lea Artibaiko Ekiola, S. Coop. (Berriatua, Etxebarria, Ispaster, Markina-Xemein)
2. Ekindar, S. Coop.
3. Leintz Bailarako Ekiola, S. Coop. (Arrasate, Aretxabaleta, Eskoriatza, Leintz Gatzaga)
4. Urretxuko Ekiola, S. Coop.
5. Donostiako Ekiola, S. Coop.
6. Egutera, S. Coop. (Ekiola Zumaia)
7. Aiarako Ekiola, S. Coop. (Amurrio, Aiara, Laudio/ Llodio, Arceniega/ Artziniega, Okondo)
8. Lautadako Ekiola, S. Coop. (Agurain/ Salvatierra, Alegria-Dulantzi, Asparrena, Barrundia, Elburgo/Burgelu, Iruraiz-Gauna, San Millán/ Donemiliaga, Zalduondo)
9. Añanako Ekiola, S. Coop. (Armiñón, Berantevilla, Erriberagoitia/ Ribera Alta, Iruña Oka/ Iruña de Oca, Kuartango, Lantarón, Ribera Baja/ Erribera Beitia, Valdegovía/ Gaubea, Zambrana)
10. Gorbeialdeko Ekiola, S. Coop. (Aramaio, Arratzua-Ubarrundia, Legutio, Urkabustaiz, Zigoitia, Zuia)
11. Arabar Errixako Ekiola, S. Coop. (Oyón-Oion, Labastida/Bastida, Laguardia, Elciego, Lapuebla de Labarca/Lanciego/Lantziego, Elvillar/Bilar, Samaniego Villabuena de

Álava/Eskuernaga, Baños de Ebro/Mañueta Yécora/Iekora, Moreda de Álava/Moreda Araba, Leza Navaridas, Kripan Cripán, Labraza, Salinillas de Buradón/Gatzaga Buradon, Laguardia Barriobusto/Gorre busto, Viñaspre/Binasperi, Laserna, Assa, El Campillar)

12. Arabako Mendietako Ekiola, S. Coop. (Arraia Maeztu, Campezo, Bernedo, Lagrán, Peñacerrada, Valle de Arana)

EBK esperientziak

Bizkaia:

1. Argiñola (Elorrio)
2. Orduener (Orduña)
3. Oreka (Otxandio)
4. Larraola (Larrabetzu)
5. Dimener (Dima)
6. Uribe-Butroi
7. Leargi (Lea Ibarra)

Gipuzkoa:

8. Enherkom (Hernani)
9. Piztu (Zumaia)
10. Ekiherri (Errenteria)
11. Berener (Bergara)
12. Argitturri (Oiartzun)
13. Sortalde (Usurbil)
14. Ixotzen (Elgeta)
15. Argiola (Zestoa)
16. Hitzar (Itsasondo)
17. Esnargi (Eskoriatza)
18. IKE (Igeldo)
19. Klik (Mutriku)
20. OñatiEK (Oñati)
21. Getaria

Nafarroa:

22. Ekimen (Uharte)
23. Ostots (Araitx)
24. Bixtubera (Bera)
25. Biderra Mendi (Mendigorría)
26. Etxaurindarra (Etxauri)
27. LeitzEKO EBK (Leitza)
28. Sakana

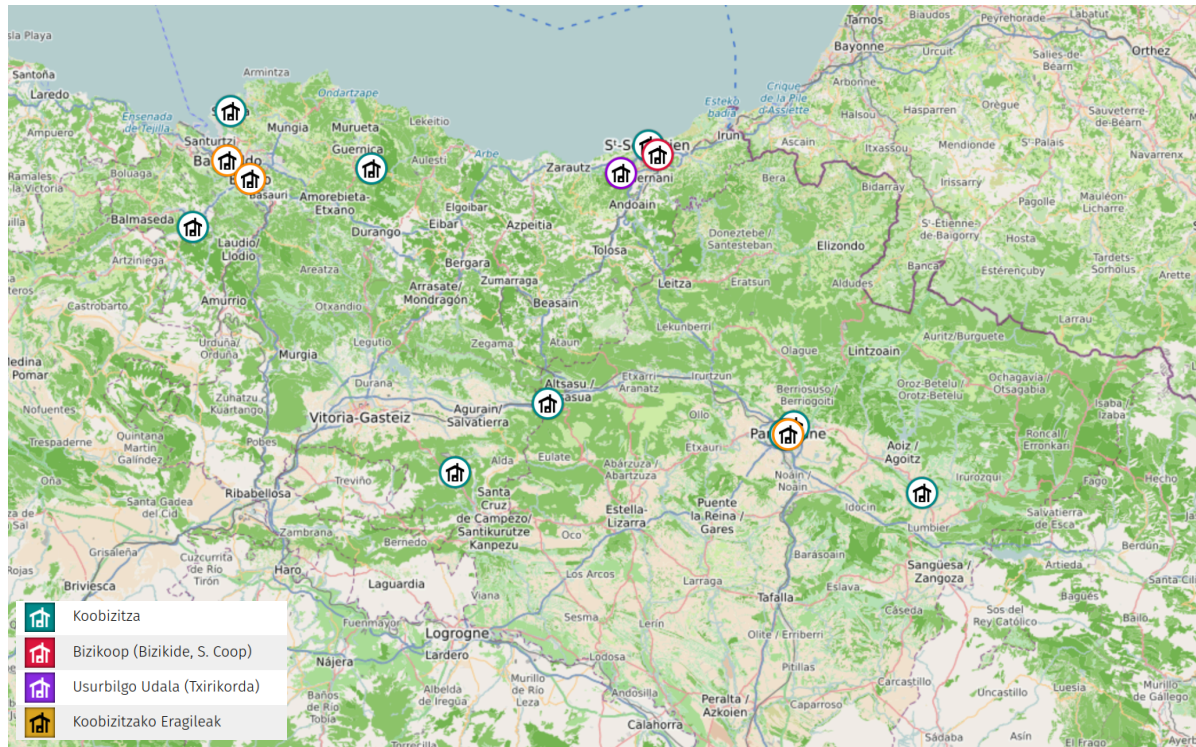
KEB (Nafarroako Gobernua)

1. Lurra
2. Asociación Allotarra de Agricultura y Ganadería Ecológica
3. Urrizkain
4. Recicleta Ribera
5. Bestener
6. Ekibide
7. Asociación Comunidad Energética de Sartaguda
8. Biokin
9. Agrupación Energética de Beriáin
10. CE. Txaragata.KE
11. Asociación Guesálaz Comunidad Energética
12. Comunidad Energetica Ixkier Komunitate Energetikoa
13. Ilargienea
14. Behikorle Komunitate Energetikoa
15. Cepim (Comunidad energética del Polígono Industrial de Mutilva Baja)
16. Comunidad Energética Zuasti, S. Coop.
17. Comunidad Energética Local TODA Energía Navarra
18. Comunidad Energética Urroztarra S.Coop.
19. Toda Energia Lekunberri
20. Kemendi
21. Lurargi
22. Arbeiza

23. Iturrizar
24. Karkarcar
25. Arrotxa-e
26. Garesbide
27. Obanos Bizi
28. Goiargi
29. Añaize
30. Argiarieta

3 eranskina: Etxebizitza sektoreko esperientziak eta mapa

4. Figura: Etxebizitza komunitarioen esperientzien mapa

Iturria: Egiletza propioa.

Koobizitza esperientziak:

1. Arterra (Artieda, Nafarroa)
2. Amarauna (Ziordia, Nafarroa)
3. Etxekonak bat (Iruñea, Nafarroa)
4. Etxekide (Iruñea, Nafarroa)
5. Karabaña (Iruñea, Nafarroa)
6. Elkarbidean (Donostia, Gipuzkoa)
7. Ankurkulu (Mendata, Bizkaia)
8. Boronabila (Sopela, Bizkaia)
9. Ametse (Gordexola, Bizkaia)

10. Lurkoitarrok (Elortza, Maeztu, Araba),

Eragileak:

1. Egunsentia (Bizkaia), nagusientzako kohousing-a
2. Ametsak Sortzen (Euskadi-Nafarroa), komunitate-bizitzako proiektuen aholkularitza
3. El Tinglado (Nafarroa), Arkitektu Kolektiboa

Bizikoop esperientzia:

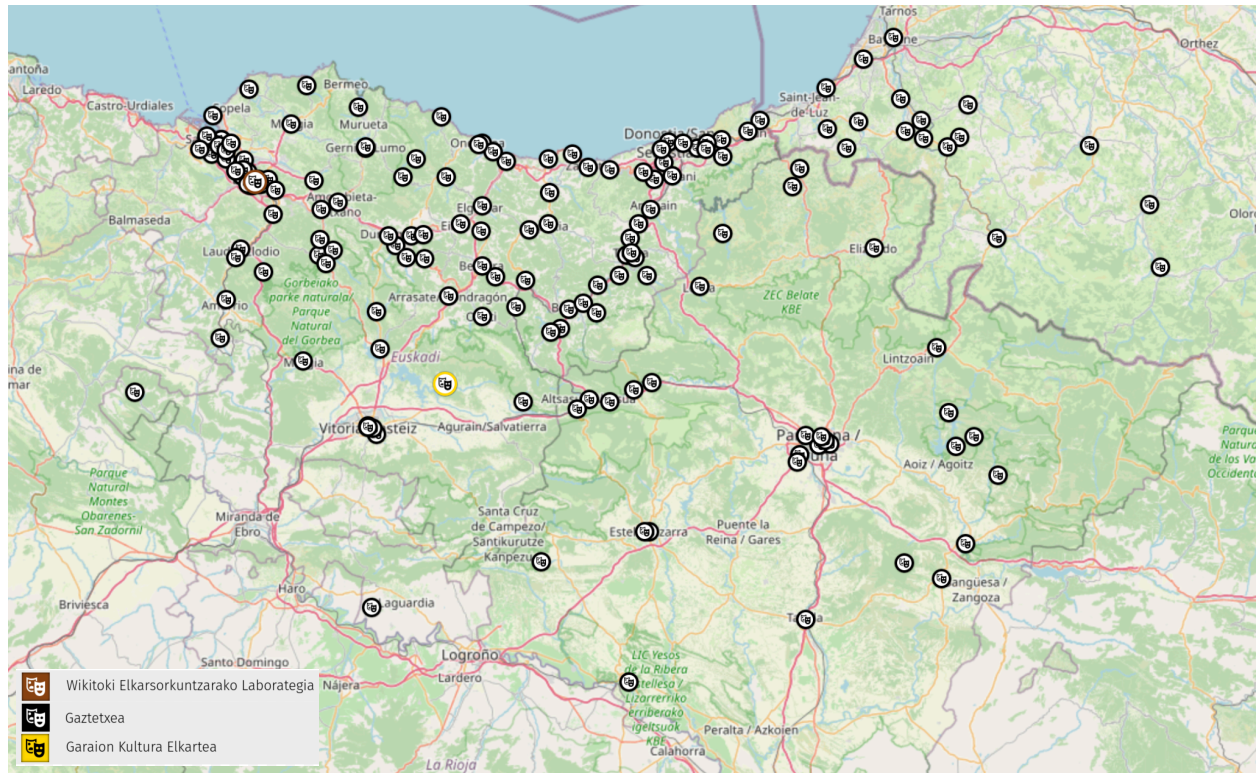
1. Bizikide S. Coop

Usurbilgo Udala:

1. Txirikorda

4 eranskina: Kultura sektoreko esperientziak eta mapa

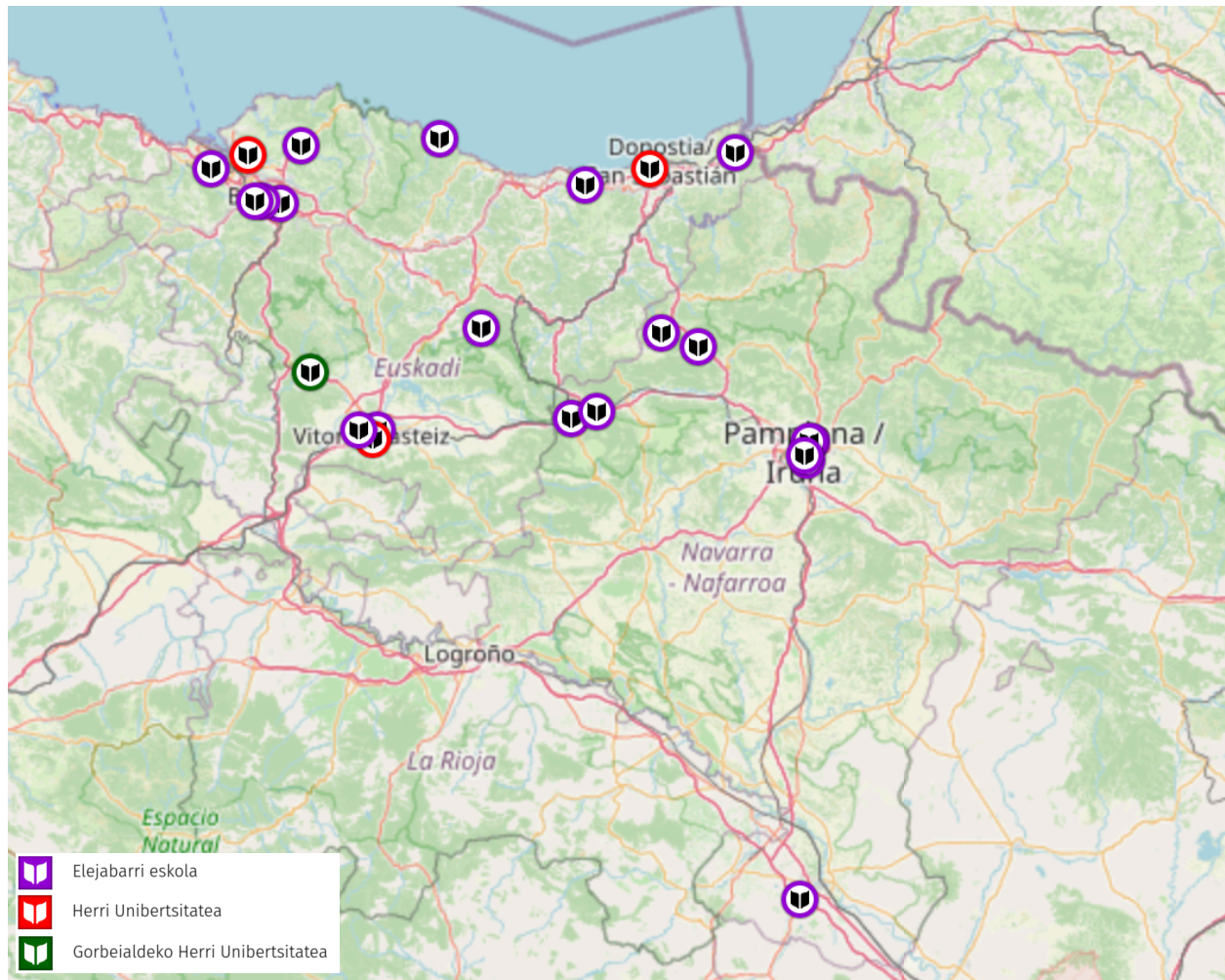
5. Figura: Kultura arloko esperientzien mapa

Iturria: Bilboko Okupazio Bulegoa (d.g.), eta egiletza propioa.

5eranskina: Ikas-Komunitateen esperientziak eta mapa

6. Figura: Hezkuntza sektoreko esperientzien mapa.

Iturria: Egiletza propioa (3. eranskina)

Euskadiko ikas komunitateak:

1. Aranbizkarra Ikas-Komunitatea
2. Mungia Ikas-Komunitatea
3. Elkar Hezi Ikastetxea Oñati
4. Kukullaga HLHI
5. Lekeitioko Eskola ikas-komunitatea
6. Tomás Camacho HLHI

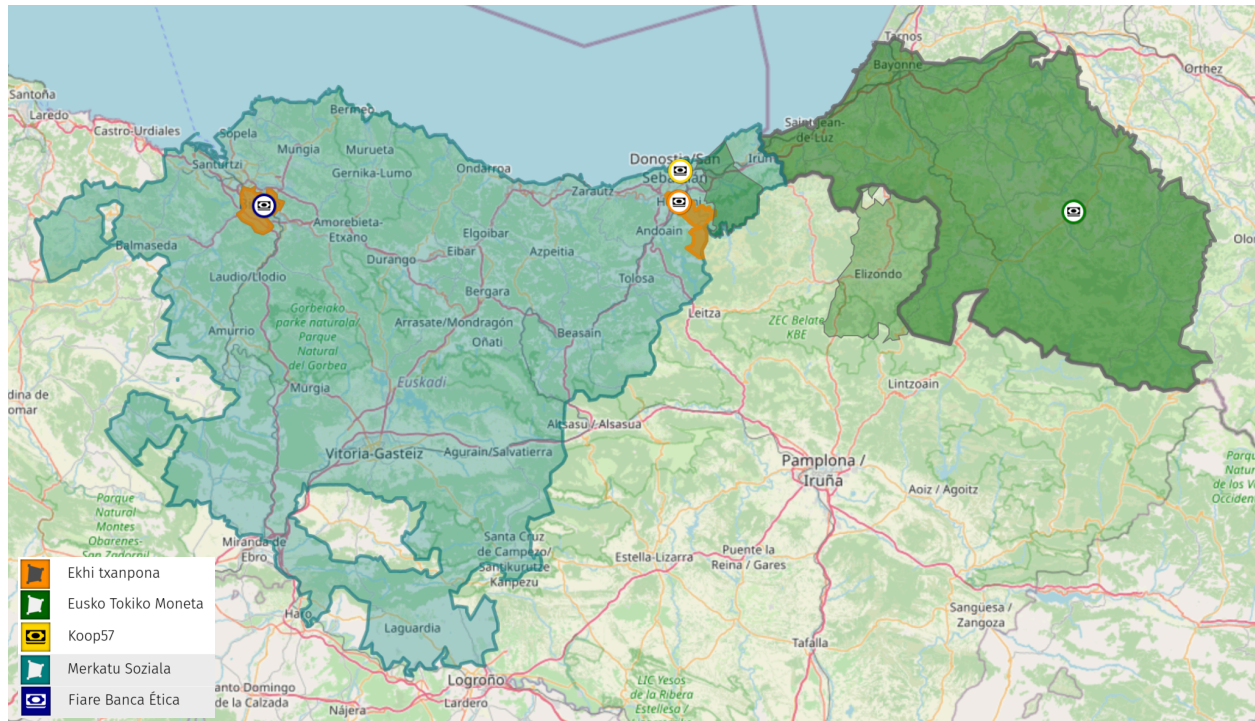
7. Orokieta Herri Eskola
8. Belaskoenea HLHI
9. Sansomendi IPI
10. Elejabarri HLHI
11. Otxartaga HLHI

Nafarroako ikas komunitateak:

12. Araxes HLHIP (Betelu)
13. Ibarberri HLHIP (Lekunberri)
14. Julián Mª Espinal Olcoz HLHIP (Mendigorría)
15. Mardones y Magaña HLHIP (Murchante)
16. Domingo Bados HLHIP (Olazti)
17. Urdiain HLHIP (Urdiain)
18. Doña Mayor HLHIP (Pamplona)
19. García Galdeano HLHIP (Pamplona)
20. IES Plaza de la Cruz BHI (Pamplona)

6 eranskina: Merkatu Sozial eta Finantza Komunitarioaren mapa

7. Figura: Merkatu Sozial eta finantza komunitarioa

Iturria: Egiletza Propioa.